

JAPONYA'DAN BİR MEKTUP

STRATEJİK SUSKUNLUK: ERMENİLERİN SESSİZLİĞİ

Iver TORIKIAN

Çeviri: Ahmet Can ÖKTEM

TERAZİ
YAYINCILIK

TERAZİ YAYINCILIK / TERAZİ PUBLISHING

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eđt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Őti.
Abidin Daver Sok. No. 12/B Daire 4 06550 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 438 50 23-24
Fax: 0 (312) 438 50 26
E-mail: teraziyayincilik@gmail.com
www.teraziyayincilik.com

Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)

ISBN: 978-605-69199-8-5

ÇEVİRİ / TRANSLATION

Ahmet Can Öktem

REDAKSİYON / REDACTION

Mehmet Ođuzhan Tulun
Tutku Dilaver

KAPAK TASARIMI / COVER ILLUSTRATION

Hazel Çağan Elbir

TASARIM / DESIGN

Ruhi Alagöz

BİRİNCİ BASKI / FIRST EDITION

December 2021

BASKI / PRINTING

Karmatsan Basım Yayın Matbaacılık
Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı 7/12 Altındağ / ANKARA
Sertifika No / Certificate No: 52418

Telif Hakkı | Copyright © Terazi Yayıncılık, 2021

Her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü izinsiz kopyalanamaz,
dağıtılamaz ya da çoğaltılamaz.

Terazi Yayıncılık yayınlarına ulaşmak için: www.teraziyayincilik.com adresini ziyaret ediniz.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, transmitted or utilized in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the Publishers.

To receive Terazi's publications please visit www.teraziyayincilik.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ÖN SÖZ	V
Birinci Bölüm	1
İkinci Bölüm	9
Üçüncü Bölüm	17
Dördüncü Bölüm	25
Beşinci Bölüm	33
Yazar Hakkında.....	42
FOREWORD	45
Part One	47
Part Two	53
Part Three	61
Part Four	69
Part Five	77
About the Author.....	86

ÖN SÖZ

Ağustos 2021'de AVİM'e Japonya'dan bir mektup ulaşmıştır. Söz konusu mektup, ailesi bir zamanlar İstanbul'da ikamet etmiş bir Ermeni olan İver Torikian tarafından gönderilmiştir. Torikian, mektubu Türk-Ermeni ilişkilerinde yanlış bilinenlerin sorgulanmasını istediği için yazdığını belirtmiştir.

Ermeni asıllı bir akademisyenin özgür bir ortamda ve akademik bir nesnellik ile samimi görüşlerini yansıtan bu mektubunu AVİM olarak beş güne yayarak bölümler halinde internet sayfamızdan yayınlamıştık. Mektubun tamamını bu yayınlamamızda hem Türkçe hem de İngilizce olarak okuyabilirsiniz.

Ağustos ayında bu mektup AVİM'e ulaşmadan önce, Haziran 2021'de Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen Antalya Diplomasi Forumu'nda konuşmacı olarak davet edilen Ermeni Tarihçi Gerard Jirair Liberadian ile tanışma ve görüşme fırsatı buldum. Görüşmemiz sırasında Libaridian da tek yanlı Ermeni iddialarına ilişkin olarak radikal görüşler yerine daha uzlaşmacı ve normalleşmeye yeşil ışık yakan görüşlerini aktarmıştı.

Ermenistan Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan'ın danışmanlığını yapan Tarihçi Libaridian, 20 Haziran 2021 tarihinde yapılan seçimlere ve Azerbaycan ile yaşanan ihtilafa ilişkin görüşlerinde, Ermenistan'ın kendisini bölgenin bir parçası olarak görmesi gerektiğine dikkat çekmişti. Paneldeki konuşması sırasında doğrudan müzakerelerin başlaması gerektiğini vurgulayan Libaridian, Türkiye ve Ermenistan arasında normalleşme adımlarının atılması gerektiğinin altını çizmişti. Ayrıca Libaridian, Türkiye'nin normalleşmeye hazır olduğunu ancak Ermenistan'ın daha kat etmesi gereken uzun bir yol olduğunu belirtmişti. Libaridian ayrıca, Ermenistan'da

normalleşme karşıtı propaganda faaliyetlerinin sürdüğünün altını çizmişti. Dolayısıyla, bu kitabı yayınlarken tek bir bireyin söyledikleri ile değil, pek çok farklı kaynağın da benzer fikirleri savunduğunu görerek cesaretlendiğimi söylemek isterim.

Ermeni meselesi ile ilgili çalışmalar genellikle tek taraflı olarak ele alınmaktadır. Ancak dengeli bir şekilde tüm görüşlere önem verilmesi temelinde hareket edilmesi gerekmektedir. Karşılıklı acılar yaşanmıştır. Ancak Ermenilerin yalnız kendilerinin mağdur olduklarını öne sürmeleri tarihi gerçeklerle örtüşmemektedir ve Türkiye'yi ve Türk halkını derinden yaralamaktadır. Hukuken kanıtlanmamış iddiaları ile Türkiye'yi ve Türk halkını suçlamaları kabul edilemez bir durumdur. Ortak tarihi geçmişin her iki tarafın da canını yaktığı bir gerçektir. Bu noktada, her iki tarafın da yara aldığını ifade eden bir Ermeni görüşünün olması, konuya objektif yaklaşılabilğini de göstermiştir. Bu sebeple, Iver Torikian'ın bu nesnel görüşlerini bir kitap halinde yayınlamanın hem Türkiye'nin hem de Ermenistan'ın ortak yararına hizmet ettiğini ve gelişmesini arzuladığımız ilişkilere katkı sağlayacağına inanıyorum.

Hazel ÇAĞAN ELBİR
AVİM Analisti

Aralık 2021

Birinci Bölüm

Benim adım Iver Torikian. Amerikalıyım. Annem Almanya doğumlu; babam ise Türkiye doğumlu bir Ermeni... Anne ve babamın ABD'ye göç etmesinden sonra orada doğdum ve çoğunlukla orada yetiştim. Şimdi Japonya'da yaşıyorum.

Hayatım boyunca Türkiye'yi düzinelerce kez ziyaret ettim. İstanbul, Rumeli Hisarı'nda, büyükbabam ve büyükannemin Boğaz'a yaklaşık 200 metre kadar uzaklıkta bir evi vardı. Evleri, arnavut kaldırımlı, dar ve oldukça dik bir sokaktaydı. Araçlar zar zor birbirlerinin yanından geçirdi ve işportacılar sattıkları mallarla geçerlerdi. Bir keresinde omuzlarında bir sopa, sopanın her ucunda ise bir kova taşıyan bir adamın resmini çekmiştim. "Yoğurt, yoğurt, yoğurt!" diye bağıyordu.

Büyükbabam her sabah erken kalkıp, Kapalı Çarşı'ya yakın dükkanına gitmeden önce bir saatliğine jimnastik yaparmış. Bu hayatının sonuna kadar devam ettirdiği bir rutindi. Memleketi Arapgir'di. Henüz bir oğlanken tek başına İstanbul'a gelmiş.

Büyükbabamın kolay bir hayatı olmamış. Arapgir'de, altı yaşındayken çiçek hastalığı geçirmiş ve bir gözü kör olmuş. İstanbul'a geldikten sonra ise bir başka felaket yaşamış. Gençken İstanbul sokaklarında dolaşip ekmek satarmış. Bir gün kullandığı at ile bir kaza geçirmiş ve tüm dişlerini kaybetmiş. Henüz genç olmasına rağmen o zamandan sonra takma diş kullanması gerekti. Ancak tüm bu tersliklere rağmen eninde sonunda dükkanını açabilmiş ve üç oğlunu yetiştirebilmiş. En büyükleri benim babamdı.

Büyükannem Gümüşhacıköy'dendi, ama genç bir kızken İstanbul'a gelmiş. Üç kız kardeş arasından en büyüğüymüş. Tüm kız kardeşler ve büyükannem yirminci yüzyılın başlarında İstanbul'a gelmişler. Bir keresinde, tek başıma İstanbul'u ziyaret ederken, büyükanneme İstanbul'a geldikten sonra ne yaptığımı sormuştum. Bir medreseye gittiğini söylemişti. Sonra, benim istememe fırsat vermeden nasıl dua etmeyi öğrendiğini göstermişti. Dualar okuyarak ayağa kalkmış, sonra diz çökmüş, öne eğilmiş, sonra tekrar kalkmıştı. Bana iyi bir egzersiz gibi görünmüştü.

Büyükbabamla evlenmek büyükannemin seçimi değilmiş. Bu karar onun adına alınmış. Bir gün, büyükbabam İstanbul'da bir sokakta mallarını satarken, büyükannemin bir akrabası evinin penceresinden dışarı sarkıp ona "Hey, bir eş ister misin?" diye seslenmiş. Büyükbabam "Ah, evet, bir eşim olsa iyi olurdu" diye cevap vermiş. Büyükannem o sırada 19 yaşındaymış. Büyükbabam ise 30'lu yaşlarının başındaymış. Elbette bir Ermeni kilisesinde evlenmişler ve neredeyse tam dokuz ay sonra babam doğmuş.

Babam şanslıymış. Büyükbabam ve büyükannemin evi, ismi o dönem Robert Kolej olan Boğaziçi Üniversitesine yürüme mesafesindeymiş. Babam ortaokul, lise ve üniversiteyi orada okumuş. Öğretmenler ve öğrenciler birçok etnik gruba mensupmuş,- babam orayı bir "küçük BM" olarak tarif ederdi. Farklı kökenlerden gelen öğretmenler ve öğrencilerin birbirleriyle etkileşime geçmiş olmasının babamın hoşgörülü ve başkalarını olduğu gibi kabul eden biri olarak yetişmesinde kilit rol oynadığına hiç kuşku yok. Ne yazık ki açık fikirliklik Ermeniler arasında yaygın bir nitelikmiş gibi görünmüyor. Yıllar içinde birçok Ermeni'nin özellikle Türklere karşı önyargılı olduğunu fark ettim.

Bir Ermeni'nin bana açık bir şekilde Türkleri sevmediğini söylediği ilk anı hatırlıyorum. Ailemin Türkiye'deki yaz tatillerinden biri sırasında, KınalıAda'da gerçekleşmişti bu olay. Dokuz veya on yaşlarındaydım. O yaz, bir amcamın Kanada'ya göç etmiş olan ailesi de Türkiye'yi ziyaret ediyordu. İngilizce konuşabileceğim, benimle yaşıt kuzenlerimin olması güzeldi. Onlarla ilgili beni rahatsız eden tek şey Türkler hakkında kötü sözler söylemeleri idi.

Bir öğleden sonra, Kınalıada'daki bir akrabamızın evinde kaldığımız sırada, bu kuzenlerimden biri ile onların Türk karşıtlığı konusunda konuşmaya karar verdim. Plajdan eve doğru yürüdüğümüz sırada kuzenime çekinerek neden Türkleri sevmediğini sordum. Soğukkanlı bir şekilde "tüm Türklerden nefret ediyorum" dedi. Renkli, yöresel kıyafet giyen ve hiçbirimizin tanımadığı yakınımızdaki bir kıza işaret etti. Kuzenim, "Şuradaki kıza görüyor musun?" diye sordu. "O Türk olduğu için ondan nefret ediyorum". Nasıl cevap vereceğimi bilemedim, o yüzden hiçbir şey söylemedim.

Ne yazık ki Türkler hakkında kötü sözler söyleyenler yalnızca kuzenim gibi çocuklar değil. Türkleri kötüleyen Ermeni çocukların esasen Ermeni yetişkinleri örnek aldığını biliyorum. Bir keresinde, 20'li yaşlarımdayken, babamla birlikte Avrupa'ya gitmiş ve Paris'i ziyaret etmiştik. Babamın İstanbul'da beraber büyüdükleri yıllardan tanıdığı bir Ermeni arkadaşı vardı. Onun evinde kaldık. Bir sabah kahvaltı yaptığımız sırada, adamın İstanbullu Ermeni eşi benimle telaşlı bir şekilde konuşmaya başladı. Ne söylediğini anlayamadım. Gittikçe öfkelenince, babam endişeli bir şekilde güldü ve onun ne istediğini anlattı. Kadın, asla bir Türk kadınla evlenmeyeceğime dair söz vermeme istemişti. Çat pat bildiğim Türkçe ile ona duymak istediğini söyledim. Sakinleşti ve kahvaltımıza devam ettik.

Kanada'da bir akrabamızın evinde, yukarıda bahsettiğim iki olaydan daha da beter bir üçüncü olaya şahit oldum. Benimle aynı yaşta olan bir başka kuzenin odasında geziniyordum. Kitaplığında sadece üç kitap vardı ve hepsi İkinci Dünya Savaşını konu alıyordu. Tarihe ilgisi olup olmadığını sordum; "Hayır" diye cevap verdi. Sadece Hitler'in Avrupa'daki Yahudi nüfusunu yok etmeye çalışmakla doğru olanı yapmış olduğunu düşünüyordu. Meğerse Yahudilerden nefret ettiği kadar Türklerden de nefret ediyormuş. "Yahudiler küçük farelerdir. Türkler ise sıçandır" dedi. Şüphesiz sıçanları da sevmiyordu.

Bu hadiseleri yazmak beni üzüyor. Tanıdığım Ermenilerin çoğu akrabalar veya babamın arkadaşlarıydı. Yukarıda bahsetmiş olduğum kişiler dahil olmak üzere, hepsi hayatım boyunca bana kibar davrandılar. Belki bu sadece benim saflığımdan kaynaklanıyor, fakat insanların bana karşı kibar davranırken, aynı zamanda hiç tanışmadıkları insanlara karşı nefret beslemelerini anlamakta güçlük çekiyorum.

Böyle düşünen tek Ermeni olmadığını biliyorum. 2007 yılında İstanbul'da öldürülen Ermeni gazeteci Hrant Dink de Ermenilerin Türk karşıtı öfkesine karşı çıkmış, söz konusu öfkenin bizleri zehirlediğini söylemişti. Aynı fikirdeyim.

Türk ya da Ermeni olmayan insanlar için Ermenilerin Türklerle karşı beslediği düşmanlık önemsiz gözükabilir. Ne de olsa

Türkiye ile Ermenistan arasında bir savaş çıkmayacak. Türkiye; nüfus, toprak ve kaynakların yanı sıra, askeri kabiliyet alanında Ermenistan'ı gölgede bırakıyor. Türkiye ve Ermenistan arasında herhangi bir askeri çatışma Ermenistan için felaketle sonuçlanır.

Ancak Ermenilerin düşmanlığı Türklere ve Türkiye için zararlı, çünkü Ermeniler Kuzey Amerika ve Avrupa'da ciddi bir siyasi nüfuza sahipler. Ermeni gruplar on yıllardır Türkiye'ye siyasi ve ekonomik olarak saldırıyorlar. Örneğin ABD'deki Ermeniler sürekli olarak Batılı firmalara ve kuruluşlara Türkiye'de iş yapmamaları konusunda baskı yapıyorlar ve bu çabalar kısmen etkili oluyor. Dahası, uluslararası Ermeni toplumu dünyadaki tüm hükümetleri, bir yüzyıldan uzun bir zaman önce Türkiye'deki Ermenilerin başına gelmiş olayların bir soykırım olduğuna dair sürekli ikna etmeye çalışıyorlar. Bu çabalar Ermeni Davası olarak biliniyor.

Söylendiğine göre bazı Ermeniler Türk hükümetinden yalnızca özür istiyor. Başka Ermeniler ise daha fazlasını istiyor, örneğin para. Bazıları ise daha da ileriye gidiyor; Türk hükümetinin Türkiye'nin doğusunun bir bölümünü alıp Ermenistan'a vermesini, bunun sonucunda da doğu topraklarının Ermenileştirilmesini talep ediyorlar. Böylesi aşırı istekler elbette ki saçma. Farklı sebeplerden ötürü Ermeni Davasının herhangi bir kısmını, daha ılımlı talepler dahil olmak üzere, desteklemiyorum. Böyle talepler Türklere ve Türkiye'ye karşı intikamcılığı teşvik ediyor. Dahası, şimdiki – doğal olarak bir yüzyıldan evvelki olaylar ile herhangi bağları olmayan – Türk neslinden tazminat ve toprak talep etmenin nihayetinde tüm insanlığa zarar vereceğine inanıyorum.

İtiraf etmeliyim ki halen Ermeniler ve Osmanlı tarihi hakkında daha öğrenmem gereken çok şey var. Yakın bir zamana kadar Ermeni kültürüne, tarihine ve siyasetine çok az ilgi duyuyordum. Ermenice bile bilmiyorum. Benzer şekilde, Osmanlı tarihine de ilgim yoktu. Ancak 2015 yılının başında, sırf bir Amerikan dergisi olan *The New Yorker*'ın 5 Ocak 2015 sayısında Ermeniler konusunda yayınlanan bir makale sebebiyle Ermeniler ve Osmanlı tarihi konularında daha fazlasını öğrenmeye karar verdim. *The New Yorker*, yalnızca New York'ta

değil, tüm dünyada çok sayıda okuyucusu olan nitelikli bir dergi. Dergideki o makale, beni daha fazla öğrenmeye teşvik etti. Ancak, makaleyi okumadan önce, çoğu Ermeni için akla hayalesiğmayacak bir şey yapmaya karar verdim: bir Amerikan gazetesine; biz Ermenilerin, uzun zaman önce olanlar için Türkleri affetmesi ve uzlaşma araması gerektiğini belirten bir mektup yazmak. Doğru olduğunu düşündüğüm bir şeyi yapmak istemiştim.

Raffi Khatchadourian tarafından *The New Yorker*'da kaleme alınan makale, "A Century of Silence" (TR: "Sessizlik Yüzyılı") başlığını taşıyordu. Ermenilerin nasıl acı çektiklerini, Türkiye'deki köylerden ve şehirlerden nasıl sürüldüklerini, varlıklarını ve geçim kaynaklarını nasıl kaybettiklerini ve pek çoğunun hayatlarını nasıl kaybettiklerini anlatan hikayeler içereceğini biliyor olmamdan dolayı yazıyı okumayı sonraya bırakmışım. Benzer hikayeleri hayatım boyunca Ermeni tanıdıklarımın ve akrabalarımın duymuştum, o yüzden daha fazlasını dinlemeye hevesim yoktu.

Ancak, *The New Yorker*'un söz konusu sayısının bana Japonya'da 2015 yılının başlarında ulaşmasından bir gün sonra babam beni aradı. Makaleden haberi olmuştu ve bana okuyup okumayacağımı sordu. Ona henüz okumadığımı, ama okuyacağımı söyledim ve sonrasında da okudum. Beklediğim gibi Khatchadourian bizim çektiğimiz ıstıraplar konusunda birçok hikâye anlatıyor ve bazı korkunç detaylara giriyordu. Ancak Osmanlı askerlerinin ölümlerinden bir kez bahsetmenin dışında, Khatchadourian yazısında Türkiye'de o dönemdeki başka herhangi halkın açısından neredeyse hiç bahsetmiyordu. Makale bariz bir biçimde tamamıyla tek taraflı yazılmıştı.

Ne yazık ki bahsi geçen dönemde meydana gelen olayları tarafsız bir şekilde tartışmaya hazır çok az Ermeni akademisyen mevcut. Daha doğrusu Avrupa veya Kuzey Amerika'da, -Türkler de dahil, Türkiye'deki diğer milletlere ve onların da bir yüzyıl kadar önce çektikleri kargaşa ve ıstırap konusunda yazmış olan az sayıda Ermeni var. Bana göre en kötüsü ise; Batılı ülkelerde ancak az sayıda Ermeni, söz konusu dönem içinde bizlerin pek çok şiddet eylemini gerçekleştirdiği gerçeğini Ermeni olmayanlara itiraf etmeye hazır. Örneğin Khatchadourian'ın

makalesinde Ermeni savaşçılar hakkında neredeyse hiçbir bilgi bulunmuyor.

Türk tarihinin yüzeysel bir değerlendirmesi bile, Türk Kurtuluş Savaşının öncesinde ve esnasında aslında pek çok Ermeni savaşçının var olduğunu ortaya çıkaracaktır.

İkinci Bölüm

Birinci Dünya Savaşından önce Türkiye’de en az bir milyon Ermeni bulunmaktaydı. Bazıları ABD veya Avrupa’ya göç etmişti. Ancak Türkiye’de kalan, akıl ve beden sağlığı yerinde olan genç Ermeni erkeklerin çoğunluğu en nihayetinde bir taraf için silahlanmıştı. Bazıları Osmanlı ordusunda yer almıştı. Diğerleri ise ya Birinci Dünya Savaşının başlangıcında ya da Osmanlı ordusundan firar ettikten sonra Rus ordusuna katılmıştı. Peki ya geriye kalanlar ne yapmıştı? İstanbul’un dışında imkânı olan diğer genç Ermeni erkeklerin – ve hatta az sayıda Ermeni kadınların – çoğunluğu Türkiye’nin doğusunda bulunan çok sayıdaki Ermeni milislerinden birine katılmışlardı.

Kısacası Ermenilerin sadakati karmaşık bir konumuş. Anlaşılan o ki çok sayıda Ermeni, özellikle şehirlerdeki varlıklı olanlar, Osmanlı İmparatorluğu ve kendilerinin İmparatorluk bünyesindeki paylarından memnunmuş. Diğer Ermeniler, Osmanlı hükümetini desteklemiş, ancak Sultan’ın Ermenilere, özellikle kırsal bölgelerde yaşayanlara, yardımcı olacak reformları yerine getirmesini istemişler. Bir de Osmanlı hükümetine hepten karşı çıkan ve bağımsız bir Ermeni devleti isteyen Ermeniler varmış. Osmanlı İmparatorluğundaki Ermenilerin amaçlarının, toplumdaki konumlarımız ve lehçelerimiz kadar çeşitli olduğu sonucuna varmış durumdayım.

Ancak Khatchadourian’ın *The New Yorker* yazısında, söz konusu dönemin veya Osmanlı İmparatorluğu ile Ermenilerin imparatorluktaki rollerinin karmaşıklığına dair çok az bilgiye değiniliyor. Örneğin Khatchadourian, 19 sayfalık yazısında yalnızca bir defa Ermeni savaşçılardan söz ediyor. Savaşçılarla ilgili alıntı sadece teyzesine ait bir alıntıda geçiyor. Yazının çoğu, sadece Ermenilerin o dönemde yaşadıkları ıstırapı ve ölümlerini konu alıyor. Ne Ermeni ne de Türk olan birisi, “Yani? Bu sadece tek bir makale” diyebilir. Ancak Khatchadourian’ın taraflı yazısı, mevzubahis döneme dair Ermeniler tarafından yazılan yazıların çoğunun tipik bir örneği. Makalenin *The New Yorker* kadar prestijli bir dergide yer almış olması beni hala şaşırtıyor. Batılılar tarafından yalnızca böylesi yazılar okunduğu zaman tarih muazzam ölçüde çarpıtılmış oluyor.

Khatchadourian’ın makalesi beni bir gazeteye mektup yazma planımdan caydırmadı. 24 Nisan’ın yaklaşmakta olma-

sından dolayı zamanlamamın iyi olduğunu düşündüm. Her yıl o gün, Ermeniler ve sempatanları dünyadaki birçok büyük şehirde gösteriler düzenliyor ve tanıma ile tazminat talep ediyorlar. Mektubumun, bu gösteriler sebebiyle Ermeniler arasında körüklenen hırçınlığı azaltacağını ummuştum. Mektubumda bu gösterileri anlatabilmek amacıyla internette daha fazla bilgi araştırmıştım. Ancak bulduklarım için hazırlıklı değildim.

Eğer biri internette “Ermeni” kelimesini araştırırsa, kısa süre içinde karşısına bir yüzyıldan eski ve dehşet verici fotoğraflar içeren siteler çıkacaktır. İngilizce sitelerde yığınlar halinde veya etrafa saçılmış cesetlerin, bir deri bir kemik halde kadınların ve çocukların ve hatta kafaları kesilmiş bedenlerin resimleri bulunuyor. Böylesi sitelere göre, bu fotoğrafların hepsi 1915 yılında Türkiye’deki Ermenilerin durumunu gösteriyor. Bu fotoğraflar sıklıkla Ermeni Davası ile bağlantılı taleplerle birlikte sunuluyor. Bu sitelerin Ermeni kişiler veya kuruluşlar, ya da onların sempatanları tarafından hazırlanmış oldukları açıkça görülebiliyor. Söz konusu fotoğrafların bazılarının güvenilirliği son zamanlarda sorgulanıyor. Ancak görünüşe bakılacak olursa insanların çoğunluğu bu fotoğrafların gerçek olduğunu düşünüyor.

Bence tüm eğitilmiş Türkler, bir yüzyıl öncesinde pek çok Ermeni’nin acı çekmiş olduğunu biliyor. Bu bağlamda gerçek veya sahte fotoğraflara ihtiyaç yok. Ancak, Türklerin tümü söz konusu dönemde pek çok Türkün de acı çekmiş olduğunu biliyor. O dönemden ölü veya açlık çeken Türklerin benzer şekilde tüyler ürpertici fotoğraflarını neden hiçbir zaman görmediğimi sıklıkla merak etmişimdir. Örneğin, bir yüzyıl önce Bulgaristan’da veya Yunanistan’da katledilen Türklerin cesetlerinin fotoğraflarına neden hiçbir zaman rastlamadım? Bazı fotoğraflardaki güya ölü veya sefil durumdaki Ermenilerin, gerçekte Ermeni olmayan kişiler olduklarına dair iddialar öne sürülüyor. Ancak, zannediyorum ki o dönemdeki ölü veya açlık çeken Müslümanların fotoğraflarının az sayıda olmasının daha mantıklı bir sebebi, mevzubahis zaman diliminde fotoğraf makinelerinin çoğunlukla Hristiyanlara ait olması ve Hristiyanların çoğunun Müslümanların kaderlerine karşı umursamaz olmaları. Dahası, bildiğim kadarıyla, o dönemde Batılı gazeteler adına Orta Doğu hakkında çalışan gazeteciler-

rin hepsi Hristiyan'dı ve çoğunluğu Müslümanlara karşı önyargılıydı. Bu durum, ünlü bir İngiliz gezgin ve yazar olan Edith Durham tarafından ele alınmış. Durham, 1905 tarihli kitabı *The Burden of the Balkans*'da (TR: *Balkanların Külfeti*) şu açıklamada bulunmuş: "Bir Müslüman bir başka Müslümanı öldürdüğünde dikkate alınmıyor. Bir Hristiyan bir Müslümanı öldürdüğünde haklı bir eylem olarak görülüyor. Bir Hristiyan bir başka Hristiyan'ı öldürdüğünde üzerinde durulmaması gereken bir hata sayılıyor. Yalnızca bir Müslüman bir Hristiyan'ı öldürdüğünde gerçek anlamda bir mezalim olduğunu düşünüyoruz."

Her halükârda, "Ermeni" kelimesini araştırmaya devam edildiğinde, sözde ölü ve açlık içindeki Ermenileri gösteren bütün bu internet sitelerinin yanında farklı türde sitelere de rastlanabilir. Ermeni Davasına karşı çıkan kişiler ve kuruluşlar tarafından hazırlanmış bu siteler, Ermeni arkadaşarımdan veya akrabalararımdan hiç duymadığım konuları gözlerimin önüne serdiler. Söz konusu siteler vasıtasıyla, bazı Ermenilerin nasıl örgütler oluşturup silahlar temin ettiklerini ve Rusya ve diğer ülkelerin hükümetleriyle nasıl gizlice anlaşıklarını öğrendim. Ermeni olmayan kişilerin, Ermeni köylerine gidip şiddet eylemleri gerçekleştirmiş olmalarıyla benzer şekilde; Ermeni kişilerin, Ermeni olmayan köylere gidip şiddet eylemlerinde bulunmuş oldukları çok sayıda olay gerçekleşmiş. Çoğu Ermeni'nin böylesi siteleri ve Ermenileri olumsuz bir şekilde yansıtan başka siteleri görmezden geldiğine eminim. Ancak ben bunları görmezden gelmedim. Tam aksine, hayatım boyunca duyduğum hikayelerin bir başka yönünü gösteren tüm açıklamalar ve savlar merakımı uyandırdı.

2015 yılında rastladığım bu internet sitelerinden ilki *Islamic Party of Britain*'ın (TR: Britanya İslam Partisi) sitesiydi (islamicparty.com). Sitenin bir bölümünde, tahminen Ermeni bir okuyucu tarafından yazılan isimsiz bir yorum bulunuyordu. Yorumda Yahudilerin gelip, tüm Türkler ile Ermenileri kurnaz bir şekilde birbirlerine karşı düşman haline getirmeden önce, Türkler ile Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğunda uyum içinde yaşamış oldukları belirtiliyordu. Bu sözleri yazan kişinin gerçekten de Ermeni olduğunu doğrulamak imkânsızdı. Ancak, diğer çeşitli sitelerde Ermeniler tarafından yapılmış Ya-

hudi aleyhtarı yorumlara rastladım. Britanya İslam Partisi sitesindeki söz konusu yorum, sitedeki diğer tüm bilgilerin doğruluğuna şüphe duymama sebep oldu, ancak buna rağmen okumaya devam ettim. “Hınçak” ile “Taşnak” kelimelerine rastladığım ilk sitelerden biri buydu. Hınçaklar ile Taşnakların Osmanlı hükümetine karşı en şiddetli biçimde başkaldıran iki Ermeni grubu olduklarını öğrendim.

Biz Ermenilerin bir yüzyıldan önce Türkiye’de yaptıklarımızı ve bize yapılanları derinlemesine anlayabilmek için Hınçaklar ile Taşnaklar konusunda bilgi sahibi olmanın elzem olduğu benim için netlik kazanmış durumda. Ancak daha fazla sitede göz gezdirdikçe şaşırımdım. Dünya tarihi, özellikle Birinci Dünya Savaşı hakkındaki bilgi dağarcığımın acınacak derecede sığ olduğunu hemen anladım. Üçlü İtilaf, Sykes-Picot Anlaşması, hatta Savaş’ın önde gelen kişileri veya muharebeleri hakkında hiçbir şey bilmiyordum.

2015 yılından bu yana, Birinci Dünya Savaşı ve de Osmanlı İmparatorluğu konularında kendimi yetiştirebilmek adına yapabileceğim her şeyi yaptım. Her ikisi de karmaşık konular. Savaş sırasında meydana gelen büyük çarpışmalar ve resmi ittifaklar hakkında ayrıntılara ulaşmak nispeten kolaydı. Osmanlı İmparatorluğu’nda hüküm süren bütün padişahların isimlerini ve onların büyük başarıları ile başarısızlıkları olarak kabul edilenleri bulmak da benzer şekilde kolaydı. Beni esas zorlayan, Osmanlı halkının çoğunluğunun – özellikle Ermenilerin – 19’uncu yüzyılın sonlarında ve 20’nci yüzyılın başlarında neler yapmış olduğunu öğrenmekti.

Ermeniler hakkında araştırma yapmaktaki zorluk çekmiş olmamın birkaç sebebi var. Öncelikle, bilgiye erişimim sınırlıydı. Birinci Dünya Savaşından önce, Ermeniler arasındaki en faal iki siyasi örgüt Hınçaklar ve Taşnaklar idi. Her ikisi de en etkin dönemlerinde; Türkiye, Rusya ve Avrupa’daki genel Ermeni halkına yönelik yayınlar dahil olmak üzere, çok sayıda belge yayınlamışlar. Ancak bu belgelere ulaşmak kolay değil. Dahası, söz konusu belgeleri bulabilsem bile onları okuyamazdım. Bunun için başta kendimi, fakat birazcık da uluslararası Ermeni toplumunu suçluyorum.

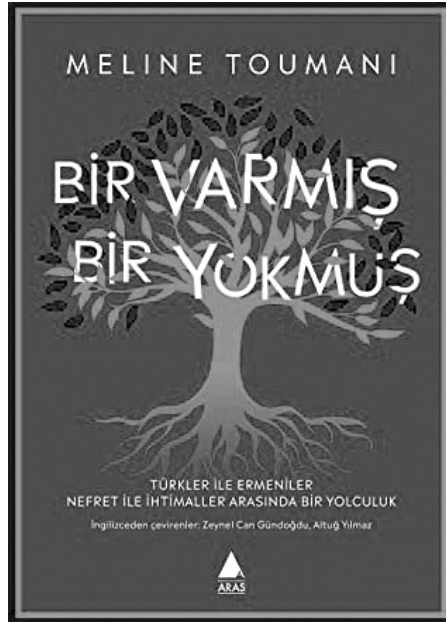
Hınçak ve Taşnak örgütlerinin kurulmuş olduğu 19'uncu yüzyılın sonlarında, dünyanın çok sayıdaki ülkesinin halkları arasında geniş çaplı ayaklanmaların gerçekleşmiş olduğunu bütün tarihçiler biliyor. 1867 yılında Japon imparatoru, Şogunların 700 yıllık hükmüne son vererek iktidara geldi. 1871 yılında, Paris Komünü bastırıldı. ABD'de, İç Savaşın sonrasında, güney eyaletlerindeki Afrikalı Amerikalılar çok sayıda yeni hak ve daha iyi yaşam koşulları elde ettiler – ve sonra onları azar azar kaybettiler. Bütün bu ihtilaflar arasında, tüm muhalif tarafların konuşmaları ve belgelerinin birçok farklı dilde çevirilerini bulmak mümkün. Buna karşın, 19'uncu yüzyılın sonu ve 20'nci yüzyılın başında Hınçaklar ve Taşnaklar tarafından yayınlanan belgelerin çoğu başka herhangi bir dile çevrilmemiş. Bunun, belgeleri Ermeni olmayan gözlerden uzak tutmak amacıyla kasıtlı bir girişim olduğuna inanıyorum.

Atatürk 1928 yılında Türkiye'ye Latin alfabesini getirmiş. Türkçe bilmeyen yabancılar bile Türkçe'yi temel bir seviyede okuyabilirler. Bunun aksine, Ermenice kendi alfabesine sahip. Ermenice konuşulması zor bir dil değil ve Ermeni alfabesinde sadece 38 harf bulunuyor. Ancak, bildiğim kadarıyla, çok az sayıda Ermeni olmayan kişi Ermenice okuyup yazmasını öğrenmeye zahmet etmiştir. Bu gerçek, bir asır öncesinde olduğu kadar şimdi de geçerli. Bu bakımdan Ermenice, Ermeniler arasında bir çeşit gizli dil işlevi görmüştür. Hınçak ve Taşnak partilerinin mensupları, yalnızca birbirlerine Ermenice ile haberleşerek, planlarını Ermeni olmayanlardan gizleyebilmişlerdir. Örtmeceye veya şifreli sözcüklere ihtiyaç duymamışlardır.

Elbette ki tek tehlike, başka bir Ermeni'nin onları Osmanlı yetkililerine ifşa edebilmesidir ki bunu yapan olan birkaç Ermeni vardır. Bunlardan bir tanesi Tigran Armirdjanian adında, Van'da bir öğretmen. 1893 ile 1897 arasında vilayet çevirmeni olarak görev yapmış olan Armirdjanian, Osmanlı yetkilileri tarafından kendisine verilen Ermeni belgelerini Türkçe'ye çevirmiş. Hınçaklar ve Taşnaklar doğal olarak Armirdjanian'ın Osmanlı makamlarına olan desteğine karşı çıkmış ve, anlatıldığına göre, ona karşı birçok suikast girişiminde bulunmuşlar. Ancak görünüşe göre başarılı olamamışlar.

Ne yazık ki, ihanet algısı sebebiyle Ermenilerin başka Ermenileri öldürmeleri veya öldürmeye teşebbüs etmeleri bir asır öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda sıkça gerçekleşen olaylarmış. Başarıyla sonuçlanan bir suikast örneği, Van Valisi Bedros Kapamacıyan vakasıdır. Kapamacıyan, 12 Aralık 1912 tarihinde, evinden çıkıp at arabasına bindiği sırada iki Taşnak tarafından vurulup öldürülmüş. Bu Taşnakların her ikisi, Aram Manukian ve diğer birkaç Ermeni ile tutuklanmış. Manukian, Ermeniler arasında bilinen biridir. Rus ordusu 1915 yılında Van'ı işgal ettiğinde, Manukian Ruslar tarafından Van Valisi olarak seçilmiştir.

Yakın zamanda Ermenilerin başka Ermeniler tarafından suikaste uğramaları Türkiye dışında da gerçekleşmiştir. Söz konusu suikastlar arasından belki en bilineni, Levon Tourian adlı Ermeni piskoposun 24 Aralık 1933 tarihinde ABD'nin New York şehrinde katledilmesi olabilir. ABD'deki dokuz Taşnak, cinayette suç ortaklığından ötürü mahkûm edilmiştir.

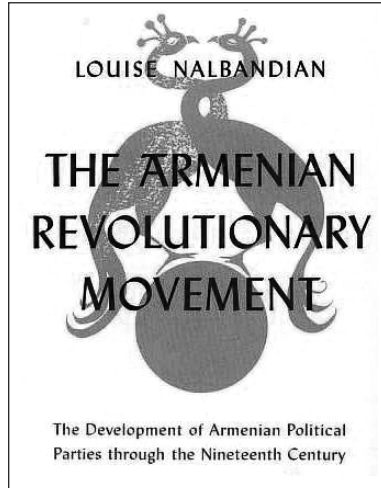
Artık günümüzde hain olarak kabul edilen Ermeniler başka Ermeniler tarafından öldürülmüyorlar elbette. Bunun yerine suçlanıp dışlanıyorlar. Ermeni Amerikalı Meline Toumani bunun bir örneği. Toumani, 2014 yılında ABD'de *There Was and*

There Was Not (TR: *Bir Vardı, Bir Yoktu*) başlıklı bir kitap yayınladı. Kitap; İstanbul'a taşınan Toumani'nin orada edindiği tecrübeleri anlatıyor ve Türk halkından olumlu bir şekilde söz ediyordu. Toumani bundan dolayı Ermeni yayınlarında ve internette eleştirilere maruz kaldı. Şu anda okumakta olduğunuz yazı eğer geniş çapta dağıtılırsa ben de başka Ermeniler tarafından suçlanacağım inancındayım.

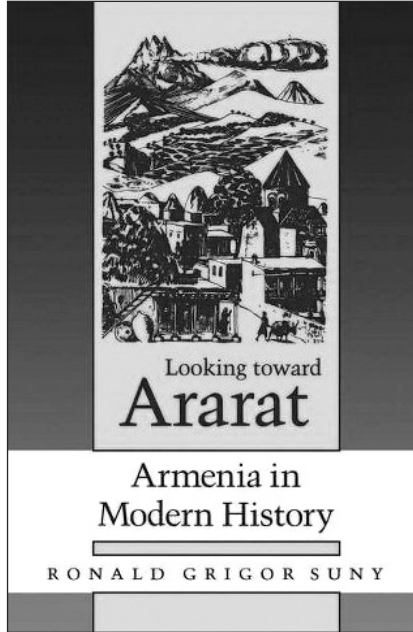
Üçüncü Bölüm

Hınçaklara ve Taşnaklara gelince, onların uzun zaman önce hayınlamış oldukları belgelerin yalnızca az bir miktarı başka dillere çevrilmiş. Ancak, bu az sayıdaki belgeler bile açıklayıcı nitelikte. Özellikle Taşnaklar amaçlarını ve yöntemlerini alenen beyan etmişler. Örneğin, 1890 yılında, Viyana'da yayınlamış oldukları bir kitapçıkta, Taşnaklar hedeflerinin Anadolu'nun Ermenilerinin "isyan yoluyla [...] siyasi ve ekonomik özgürlüğünü" elde etmek olduğunu açıklamışlar. Anadolu'da bu "özgürlüğü" elde etmek için belirtmiş oldukları yöntemler arasında şunlar yer alıyor: (#2) "Savaşçı çeteler oluşturmak," (#8) "Şiddeti teşvik etmek ve hükümet yetkililerine karşı terör estirmek," ve (#11) "Hükümet kurumlarını yağma ve yıkıma maruz bırakmak."

Yukarıdaki liste, ilk olarak 1963 yılında, California Üniversitesi tarafından yayınlanan *The Armenian Revolutionary Movement* (TR: *Ermeni Devrimci Hareketi*) başlıklı kitapta sunulmuş. Kitabın yazarı Louise Nalbandian adlı bir Ermeni kadın. Kendisi dürüst bir akademisyenmiş. Eski çağlardan 19'uncu yüzyılın sonlarına kadar yaşamış olan Ermeniler hakkında detaylıca yazmış, bütün güçlü ve zayıf yönlerimizi süsleme yapmadan ifade etmiş. Nalbandian; bir asırdan uzun bir zaman önce yapmış olduklarımız konusunda dürüst olan az sayıdaki cesur Ermenilerin başlıca örneklerinden biri. Ne yazık ki, Dr. Nalbandian kitabının yayınlanmasından kısa bir süre sonra bir araba kazası sonucunda almış olduğu yaralar sebebiyle hayatını kaybetmiş.

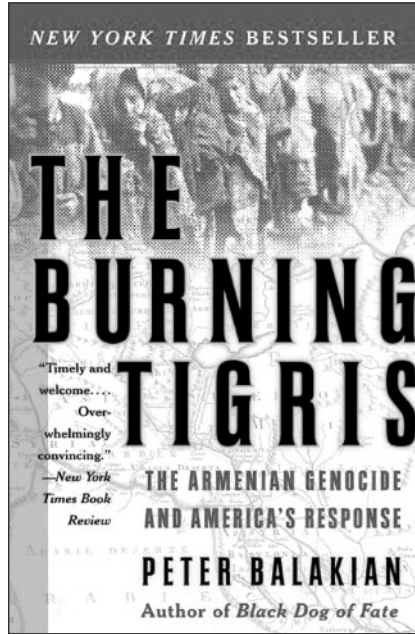

Mevzubahis dönemdeki Ermeniler konusunda tarafsızca yazan ve hayatta olan çok az sayıda Ermeni akademisyen buldum. Bunlardan bir tanesi Ronald Grigor Suny adındaki Amerikalı bir profesör. Kendisi 1993 yılında, *Looking Toward Ararat* (TR: *Ağrı Dağı'na Doğru Bakmak*) başlıklı kayda değer bir kitap yazmış. Suny; örneğin, Hınçakların hedeflerine ulaşabilmek adına “propaganda, kışkırtma ve terör” kullanmayı çalıştıklarından bahsediyor. Ayrıca, 1890’lı yıllarda Kafkasya’da, “Ermeni teröristlerin asıl kurbanlarının Ermenilerin kendileri olduğunu” not ediyor. Suny, dönemin şiddete eğilimli Ermenilerini “Ermeni teröristler” olarak tanımlayan çok az sayıdaki Ermeni akademisyenden biri. Suny Ermenilere ve Ermenistan’a sadık olsa da, Nalbandian ile benzer şekilde, kusurlarımıza dikkat çekme cesaretine sahip.

Ne yazık ki Suny’nin ve diğer daha tarafsız Ermenilerin çalışmaları halk arasında fazla okunmuyor ve tartışılmıyor, kitaplarının ise çok düşük düzeyde tanıtımı yapılıyor. Buna karşın, Ermeni yazarlar tarafından hazırlanan Osmanlı Ermenileri konulu kitaplar arasından en çok okunanlar sansasyonel ve yanıltıcı olanlar. Böylesi kitaplar, zaman zaman, bariz yalanlar bile içeriyor.

2003 yılında, ABD'deki Peter Balakian adlı Ermeni profesör *The Burning Tigris* (TR: *Yanan Dicle*) adlı bir kitap yayınlamıştır. Kitap eleştirmenlerinden pek çok övgü almış. Ancak, benim için, birçok nedenden ötürü okunması zor bir kitaptı. Bunun bir sebebi, neredeyse kitabın her sayfasında belli olan, Balakian'ın Türk karşıtlığından rahatsız olmam. Örneğin, iki cümleyi rastgele seçersek; Balakian, kitabının sonuna doğru, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesini hemen takip eden yıllar konusunda şunları yazıyor: "Ermenistan karşılarındaki milliyetçi tutum giderek daha düşmanca bir hal almıştı. Paris'teki İtilaf Devletleri'nin oyalanması, Türklere Ermenistan'ı işgal etmeleri için gereken süreyi sağlamıştır." Balakian, bu iki cümlede Atatürk önderliğindeki Türk milliyetçilerini kötülemeyi amaçlamış ve onların Ermenistan karşılarındaki duruşlarını "düşmanca" olarak tarif etmiş. Peki Balakian, bu düşmanlığı ispatlamak için milliyetçi liderlere ait hangi açıklamaları sunuyor? Hiçbir şey. Balakian, genel olarak kitabı boyunca yapmış olduğu yüzlerce iddiayı doğruluğunu ispatlamakta başarısız kalıyor.

The Burning Tigris'den alıntılacağım ikinci cümle, Balakian'ın kitabına olan bir başka itirazımı ortaya koyuyor: o da Ba-

lakian'ın gerçekleri saptırması. Balakian milliyetçilerin Ermenistan ile olan ihtilafı konusunda, İtilaf Devletleri'nin – İngiltere, Fransa ve Rusya – “oyalandığını” söylüyor. Ancak bu doğru değil, çünkü herhangi bir oyalanma olmamış. İngiltere ve Fransa hükümetlerinin, Türk milliyetçileri ile askeri bakımdan savaşmak konusunda esasen isteksiz hale gelmiş olduklarını Türkiye'deki bir lise öğrencisi bile bilir. Bunun yerine, diplomatik alanda Türkiye'ye kendi isteklerini dayatmaya çalışmışlar, ancak bu sonuçsuz kalmış. Rusya'ya gelince, Bolşevikler hiçbir zaman milliyetçilere karşı çıkmamışlar, tam tersine, Türk milliyetçileri ile müttefik haline gelmişlerdir.

Ancak, Balakian'ın kitabındaki bahis konusu ikinci cümleye olan en büyük itirazım, kendisinin söyledikleriyle değil, söyledikleriyle ilgili. Bu durum, kitabın tamamına yönelik en büyük itirazım olabilir. Balakian, milliyetçi ordunun Ermenistan'ı işgal ettiğini iddia ediyor. Teknik olarak bu doğru. Ancak Balakian, milliyetçi ordu tarafından yapılan işgalin hemen öncesinde Ermenilerin Türkiye'ye karşı gerçekleştirmiş olduğu saldırı eylemlerine dair herhangi bir şey yazmayı ihmal etmiş. Dahası Balakian, Türk hükümetinin 1918 yılında Ermeni halkının oradaki ilk kıışı atlatabilmesi için Ermenistan'a binlerce ton buğday göndermiş olduğunu bahsetmeyi ihmal ediyor.

Biz Ermeniler; Fransız ordusunun desteğiyle 1919 yılında Türkiye'yi işgal edip, çok sayıda katliam gerçekleştirerek bunun karşılığını vermişiz. Özellikle Oltu ilçesinin ciddi derecede yağmalanmış olduğu anlaşılıyor. Tüm Türk tarihçilerin bildiği üzere, Atatürk'ün milliyetçi ordusunu Ermenistan'a saldırmaya mecbur bırakan – Avrupa hükümetlerinin herhangi “oyalanması” değil – bu saldırıların. Ancak Batılıların çoğunluğu, özellikle Amerikalılar, gerçeği araştırmak yerine, Balakian'ın ve diğer Ermenilerin hikayelerini kabul etme eğilimindedir. Bu; Türkiye'nin halkı için hem üzücü hem de haksız bir durum.

Ermenilerin 1919 yılında Ermenistan'ı daha istikrarlı ve yaşanabilir bir ülke haline getirmek için elimizden geleni yapıyor olmamız gerekirken, Türkiye'ye saldırı kadar aptallık etmiş olmaları beni ayrıca üzüyor. Bu önceliklerimizin hatalı olduğunu ortaya koyuyor. Son olarak, buğdayın gönderilmesinden sonra Ermenilerin Türk hükümetine karşı göstermiş olduğu

nankörlükten ötürü hicap duyuyorum. Türk hükümetinin göstermiş olduğu bu iyi niyet gösterisinin Ermenilerin zihninden kaybolmuş gibi görünüyor.

1919 yılında başka utanç verici hareketlerimiz de olmuş. O sene, Ermenistan sakinleri Ermenistan'ın var oluşunun ilk yılı adına toplu kutlamalar yapmışlar. Normalde bir ülkenin kuruluşunun kutlanmasında bir sakınca yok. Ancak, bizim durumumuzda, Ermeniler, Ermeni milli marşı olan "Mer Hayreneek" ile kutlama yapmış. 1919 yılında, milli marşımızın dördüncü kıtası "Türkiye yok edilsin" sözlerini içermekteymiş. Bu sözler, sonradan daha az kışkırtıcı olan sözlerle değiştirilmiş. Şimdi "Mer Hayreneek"i söylediğimizde artık "Türkiye yok edilsin" sözlerini söylemiyoruz, ancak bu sözler 1919 yılında ve sonrasındaki on yıldan fazla bir süre boyunca mevcutmuş. Yani yıllar boyunca, Ermeni milli marşını söyleyen tüm Ermeniler, bir nevi Türkiye'nin yok edilmesi çağrısında bulunmuş olmuşlar.

Balakian, *The Burning Tigris*'i yazdığına ya tüm bu gerçeklerin farkında değilmiş, ya da onları görmezden gelmiş. Balakian kitabının 1915 yılında Van konulu bölümüne şu açıklamada bulunuyor: "Ermeniler ne Türkleri veya Osmanlı İmparatorluğu'nu yok etmeyi, ne de ayrılmayı amaçlıyorlardı." Bunlar Ermenilerin sıkça öne sürdüğü savlar. Pek çok Ermeni, bizler tarafından bir asır veya öncesinde gerçekleştirilen eylemlerin yalnızca kendimizi savunmak amacıyla gerçekleştirildiğini öne sürüyor. Ancak ben aynı fikirde değilim. Dahası, o döneme ait çok sayıda belge birçok Ermeni'nin aslında Osmanlı'dan ayrılmak istemiş olduğunu gösteriyor. "Türkleri veya Osmanlı İmparatorluğu'nu yok etmeyi" istememeye gelince, "Mer Hayreneek" in sözlerini okumak o iddianın asılsızlığını görmek için yeterli olacaktır.

Balakian'ın kitabında başka önemli eksik bilgiler de var. Örneğin Balakian, Taşnakların Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'e karşı 1905 yılındaki suikast girişiminden hiç söz etmiyor. Suikast girişimine destekte bulunması amacıyla, Taşnakların Edward Joris adında bir Flaman kişiyi plana dahil etmiş olmalarından ötürü bu suikast girişimi Batı medyasında Joris Vakası olarak biliniyor. Taşnaklar bombayı 21 Temmuz 1905 tarihinde, Sultanın geçmesinin beklendiği Yıldız Hamidiye Camisinin önünde patlayacak şekilde ayarlamışlar, ancak plan

başarısızlıkla sonuçlanmış. Bomba tam olarak planlandığı şekilde patlamış, ancak Sultan patlamayı zarar görmeden atlattı. Bunun yerine, bomba 28 kişinin hayatını kaybetmesine ve 58 kişinin yaralanmasına sebep olunmuş. Ne gariptir ki kurbanların birkaç tanesi Ermeni'ymiş. Bu olaydan *The Burning Tigris* kitabında hiç bahsedilmiyor.

Balakian'ın kasıtlı bir şekilde eksik bilgi vermesinin belki de en göze batan örneği, kitabının hiçbir yerinde Andranik Ozanian'dan bahsetmiyor olması. Ozanian dünyanın her yerinde Ermeniler tarafından saygı duyulan bir şahsiyet. Ermenistan'da onu anısına dikilmiş anıtlar ve üzerlerinde onun resmi olan bozuk paralar var. Kendisi 19'uncu yüzyılında sonlarında ve 20'nci yüzyılın başlarında, Osmanlı topraklarındaki birçok önemli çatışmada yer almış. Bazı zamanlar Bulgar ordusundaki birliklere komutanlık etmiş, diğer zamanlar Rus ordusundaki birliklere komutanlık etmiş, bazen ise herhangi bir ülkenin ordusu ile mensubiyet olmaksızın, Ermeni taburlarını bağımsız bir şekilde komutanlık etmiş. Ancak, kendisi ve askerleri her durumda Osmanlı askerlerine karşı çatışmışlar ve bu hiçbir zaman değişmemiş. Onun en bilinen fotoğraflarından birinde, Ozanian üniformasında birçok madalya ile bir masada oturuyor. O madalyaların tümü kendisine Osmanlı karşıtı ülkelerin hükümetleri tarafından verilmiş. Ozanian'ın bir askeri komutan olarak gerçekleştirdiği eylemlerin, Ermenilerin şehirlerinden ve köylerinden çıkarılmalarına kısmen sebep olduğunu söyleyen birçok yazar ile hemfikirim. Ancak, Balakian kitabından bundan hiç bahsetmiyor.

Şimdiye kadar anlattığım bazı konular Türk halkı arasında bilinen gerçeklerse özür dilerim. Niyetim kimseyi küçümsemek değil. Ben bir tarihçi değilim. Çok sayıda kitap ve binlerce sayfa belge okuduktan sonra bile, bir asırdan uzun zaman önce Türkiye'de ve çevresindeki bölgelerde nelerin yaşanmış olduğuna dair yetersiz bilgiye sahip olduğumu hissediyorum. Türkiye'deki sıradan ilkokul öğrencilerinin bile ülkeleri ve tarihi konusunda benden daha bilgili olduğuna eminim.

Ermeniler hakkında bilgiye gelince; Ermenice konuşmayan kimseler için Ermenilerin Türkiye'de bir asır öncesinde yaptıklarını öğrenmenin önündeki en büyük engelin, biz Ermenilerin o dönem içinde gerçekleştirdiğimiz tüm mezalimi Ermeni ol-

mayanlara göstermeye hiç niyetimizin olmamasında kaynaklandığı kanaatindeyim. Ermeni siyasetçiler ve yazarlar, Türk halkının bir asırdan önce Ermeni nüfusuna büyük acılar çek-tirmiş olduklarını itiraf etmelerini talep ediyorlar. Bununla bir-likte, biz Ermeniler söz konusu dönem içinde Anadolu'da ve başka bölgelerde gerçekleştirdiğimiz katliamlar ve yağmalamalara dair hiçbir konuyu dünyaya açıklamayı istemiyoruz. Bu konuları sessiz ve gizli tutuyoruz. Tüm bunları yaparken, Ermenistan'da bu şiddet eylemlerini gerçekleştiren ve başka Ermenileri benzer şiddet eylemlerine yönlendirmiş olan Ermeni liderlerini anıyoruz.

Dördüncü Bölüm

Türk akademisyenler, bahis konusu dönemdeki olaylar konusunda Batı medyasında Ermeniler lehine bir önyargının mevcut olduğunu uzun zamandır belirtiyorlar ve ben aynı düşüncedeyim. İngilizce konuşan ülkelerdeki çoğu insan, 19'uncu yüzyılda ve 20'nci yüzyılın başlarında Türkiye'de olanlar konusunda doğru bir izahat bulmak yerine, "A Century of Silence" gibi tek taraflı makalelere ve *The Burning Tigris* gibi yanıltıcı kitaplara yöneliyorlar. Bu bağlamda Khatchadourian ve Balakian ödüllendiriliyorlar ve övgü topluyorlar. *The Burning Tigris* kitabının rafımda duran baskısının ilk birkaç sayfasında, kitabın incelemelerinden alınan üç sayfa alıntı bulunuyor. Bir eleştirmen "özenli ve kapsamlı bir kitap" değerlendirmesinde bulunmuş. Bir başka kitabı "ansiklopedik" olarak nitelendirmiş. Üçüncü bir eleştirmen ise kitabı "kapsamlı" olarak tanımlamış. Tabii ki bu eleştirileri yapanlara kesinlikle katılmıyorum.

Ancak, böylesi değerlendirmeler sayesinde Balakian tarafından hazırlanmış sözde tarihi yazıların basılı ve çevrimiçi olarak yayınlanmasına devam ediliyor. Mevzubahis yazılar yeni olsalar da hepsi Türklere ve Türkiye'ye karşı eski önyargılar içeriyor ve Ermenilerin geçmiş dönemdeki şiddet eylemlerini örtbas ediyorlar. Balakian ise İngilizce medyada meşhur bir kaynak olmaya devam ediyor. Hatta kendisi birkaç sene öncesinde, ABD'de "Sixty Minutes" (TR: "Altmış Dakika") adlı bir ünlü programa konuk olmuştu. Tüm bunlar olurken, Ronald Grigor Suny ve – Suny'nin bir meslektaşı olan – Profesör Gerard Libaridian gibi daha dürüst ve bilgili yazarlar daha az ilgi görüyorlar.

Dünyadaki yüz milyonlarca insanın Ermeniler için büyük sempati göstermelerine ve bir asırdan uzun süre önce bizlerin gerçekleştirdiği yıkım ve katliamlara görmezden gelmeye hazır olmalarına bir Ermeni olarak sanırsam sevinmem gerekiyor. Fakat ben buna sevinemiyorum. Kendimi sanki büyük çaplı bir örtbasın suç ortağı gibi hissediyorum. Uzun zaman önce katlanmış olduğumuz acı konusunda sürekli olarak yaptığımız geniş çaplı feryat, bizlerin o dönem içinde işlemiş olduğu suçların hepsini örtbas etmek amacıyla tasarlanmış gibi gözüküyor. Türk hükümetinden özür ve tazminat talep ederken, bizlerin o dönemde işlemiş olduğu bütün suçlara dair sessiz kalmamız adaletsiz ve ikiyüzlü bir davranış.

2015 yılı sonunda, Ermeniler ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında derinlemesine okumaya başlamamdan birkaç ay sonrasında, Türkler ile Ermeniler arasında uzlaşmayı teşvik etmek amacıyla bir ABD gazetesine mektup gönderme planımın safça bir hareket olacağını anladım. Biz Ermeniler, bizi tamamen içine çekmiş bir kını besliyoruz. Dahası, zannediyorum ki, Ermenilerin çoğu Ermeni olmayanlara bir asır önceki olayların basit ve çarpıtılmış bir anlatısını tekrarlamaya devam etmekte kararlı. Ermenilerin büyük çapta Türkiye’de 19’uncu yüzyılın sonu ve 20’nci yüzyılın başlarında işlemiş olduğumuz tüm suçları kabulleneceğine dair artık umudum yok. Saçma tazminat ve toprak taleplerinde bulunmaktan da vazgeçmeyeceğiz.

There Was and There Was Not (TR: *Bir Vardı, Bir Yoktu*) kitabının yazarı Meline Toumani’ye göre, Kuzey Amerika’daki Ermenilerin toplanmalarının çoğu zaman odağı Ermeni Davası oluyor. Bu durum spor etkinlikleri gibi görünüşte siyasi olmayan etkinliklerde dahi aşikâr. Ermeni Davası bir araya gelmemize ve yaş, din, sosyal statü ve cinsel eğilimlerimizdeki tüm farkları bir kenara koymamıza olanak sağlıyor. Ermenilerin en göze çarpan üç faaliyeti – bir asırdan da önce çekmiş olduğumuz acıları tekrarlamak, aynı dönem içindeki kötülüklerimize dair tüm tartışmalardan kaçınmak ve tazminat ile toprak talep etmek – Ermeni dayanışmasının korunması için gerekli ve birbirlerinden ayrıştıramaz durumdadır. Hrant Dink’in bizzat kendisi bir keresinde biz Ermenilerin kimliğimizi, kendimizi temel alarak değil, Türk aleyhtarlığımız üzerine kurmuş olduğumuzu belirtmişti. Dink haklıydı.

Ancak, ben çoğu Ermeni'nin düşünme, konuşma ve davranış şekline uyamıyorum. Zira bunu boğucu ve aldatıcı buluyorum. 2015 yılında bulduğum Islamic Party of Britain'ın internet sitesindeki bir yazarın yazmış olduklarını hatırlıyorum. Yazar, Ermeni yazarların Osmanlı İmparatorluğundaki herkesi ya "beyaz şapkallı kahramanlar" veya "siyah şapkallı kötü adamlar" şeklinde tasvir etme eğiliminde olduklarını ifade etmişti. Ancak söz konusu yazarın belirttiği üzere, o dönemdeki iyi insanlar ile kötü insanlar arasındaki ayrım neredeyse hiçbir zaman belirgin olmamıştı. Dünyada elleri kana bulaşmamış tek bir etnik grup olmadığını söyleyebilirim. Bana göre, ne yazık ki, biz insanlar, gruplar halinde yaşamaya başladığımız dönemden itibaren başka gruplarla çatışmaya başladık. Biz Ermenilerin bir asırdan uzun zaman önce hiçbir yanlışının olmadığını ısrar ederek insan olduğumuzu inkâr ediyoruz. Ayrıca, şimdiki rotamızda devam edersek, dünyanın sempatisini kazanacağımızı, ancak saygısını hiçbir zaman kazanamayacağımıza inanıyorum.

On yıl kadar önce, 32.000 Türk, uzun zaman önce Ermenilerin yaşamış oldukları hadiseler için vicdan azabı duyduklarını ifade etmek amacıyla, "Özür Diliyorum" adıyla tanınan çevrimiçi bir imza kampanyasına katılmışlardı. Dürüst olmak gerekirse, önceki kuşakların yaptığı bir şey için özür dilenmesi beni

rahatsız ediyor. Kendi yapmış olduklarım için elbette özür dileyebilirim ve bir kişinin çocuklarının uygunsuz davranışları sebebiyle özür dilemesinin de yerinde bir davranış olduğunu varsayıyorum. Ancak, bir kişinin atalarının yapmış olduğu şeyler nedeniyle özür dilemesinin önemi ve geçerliliği konusunda şüphe duymaktayım. Buna karşın, mevzu bahis imza kampanyasına katılmış 32.000 kişinin her birine saygı duyuyorum. Bu kişilerin Türklerin bir asırdan önce Ermenilere yapmış olduklarını gözlemlemeye cesaretleri ve dürüstlükleri vardı ve doğru olduğunu düşündükleri adımı atmışlar.

Diğer taraftan, herhangi bir Ermeni'nin, bir asırdan uzun zaman önce yapmış olduklarımız konusunda vicdan azabı duyduğunu ifade ettiğini hiçbir zaman duymadım. Annem bir keresinde, yıllar önce yaşlı bir Ermeni adam ile 20'nci yüzyılın başlarında Türkiye'deki karışıklık konusunda yapmış olduğu bir konuşmayı anlatmıştı. Anneme "Her iki tarafta da çok sayıda öldürme vardı" demiş. Yaşlı adam benim altı yıldır okuduklarımı anlatmış. Ancak buna rağmen, hiçbir yerde – ne herhangi bir internet sitedeki herhangi bir belgede, ne de herhangi bir kitapta – bir Ermeni'nin, o dönem içinde yapmış olduklarımız sebebiyle herhangi bir pişmanlık emaresi gösterdiğine rastlamadım. Ermenilerin sessizliğinden dolayı utanç duyuyorum.

Yüzyıllar boyunca biz Ermenilerin – çoğunlukla Ermeni erkeklerin – başka halklar için sebep olduğumuz acıyı ve zorlukları hesaplamaya nereden başlayacağımızı bilmek zor. İki bin yıl öncesinde II. Tigran (Büyük Tigran) adında bir Ermeni kralın çok geniş bir Ermeni imparatorluğu kurmuş olduğunu tarihçilerin dışında çoğu kişi bilmez. Bendeki *Encyclopedia Americana* onun hakkında şunları yazıyor: "78 yılında Kapadokya'yı işgal etmiş ve halkının tamamını hükmü altına almıştır. Bunu başka savaşlar takip etmiş ve Tigranes Asya'daki en kuvvetli kral haline gelmiştir. Tigranakert adında yeni bir başkent kurmuş ve oraya, Kapadokya, Suriye ve Kilikya dahil olmak üzere, birçok hükmedilen bölgedeki halkları yerleştirmiştir." Bu kayıttaki son cümle özellikle ilgimi çekiyor. Ansiklopedime göre, Tigranes yeni bir şehir kurmaya karar vermiş ve bu şehri doldurmak için başka bölgelerdeki halkları zorla bu şehre taşımıştır. Bir başka deyişle, neredeyse yirmi asır ön-

cesinde, Osmanlı hükümetinin 20'nci yüzyılın başlarında Ermenilere yapmış olduğunun hemen hemen aynısını bizler Kapadokya, Suriye ve Kilikya'daki halklara yapmışız. İki bin yıl önce zorla yerleştirdiğimiz insanlar için ne kadar acı ve ölüme yol açtığımız asla bilinmeyecek.

Elbette benim *Encyclopedia Britannica*'mda da Tigranes konusunda bir kayıt bulunuyor. Bendeki *Encyclopedia Americana*'dan bir açıdan farklı: Tigranes'in insanları yerinden etmesi konusunun "çok tartışmalı" olduğunu yazıyor. Bunun dışında, Tigranes hakkında her iki ansiklopedimdeki bilgiler çoğunlukla aynı. *Encyclopedia Britannica*'mda Tigranes'in Kapadokya'yı işgal etmekle birlikte, Suriye'yi işgal etmiş olduğu ve "Yunan kenti Soli'yi [Mersin] yerle bir ettiği" yazılı. Tigranes'in ayrıca "birçok Arap aşiretini Mezopotamya'ya yerleştirmiş" olduğunu belirtiyor. Kısacası, bizim imparatorluğumuz diğer imparatorluklar kadar acımasızmış gibi görünüyor.

Ermeni İmparatorluğunun ömrü uzun olmamış, zira Tigranes'in ölümünden sonra imparatorluğumuz dağılmış. Tigranes'in egemenliğindeki bölgelerin çoğu işgal edilmiş ve komşu krallıkların topraklarına dahil edilmiş. 15'inci yüzyılın başlarında, geriye kalan son Ermeni krallığı Pers ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kesin bir şekilde bölünmüş.

Biz Ermenilerin ilk ne zaman Ermeni krallığını veya devletini yeniden kurmaya planlamaya başlamış olduğumuzu kesin olarak söylemek muhtemelen olanaksız. 15'inci yüzyılda, krallığımızın yok olmasından hemen sonra başlamış olması mümkün. 2018 yılında, Erivan'da bulunan *American University of Armenia* (TR: Ermenistan Amerikan Üniversitesi) öğrencisi Armen M. Aivazian isimli bir Ermeni tarafından internette yazılmış "The Armenian Rebellion of the 1720s" (TR: "1720'lerdeki Ermeni İsyanı") başlıklı uzun bir makale bulmuştum. Aivazian makalesinde Karabağ'da yaşamış olan Ermenileri anlatıyordu. Bahsettiği Karabağ elbette Ermenistan'ın 30 sene öncesinde ve geçen yıl uğruna Azerbaycan'la çatışmış olduğu aynı Karabağ. Aivazyan makalesinde, yüzyıllar öncesinde, Karabağ'daki Ermenilerin "1720'lerin çok daha öncesinde ve hatta 1632'den de önce ortaya çıkan gelişmiş bir silah üretimi sistemine" sahip olduklarını ifade ediyordu. Aivazyan'a göre, 1632 yılında 40.000

silahlı Karabağ Ermenisi “bir kurtuluş savaşı başlatmaya hazırdı”. Görünüşe göre daha 1630’larda bir Ermeni vatanını yeniden kurmak amacıyla savaşmaya istekli on binlerce Ermeni varmış ve biz Ermeniler olarak silahlanmışız.

Aivazian’ın makalesinin başlığında kastettiği isyan, 1722 yılında “yaklaşık 50.000 kişilik bir Gürcü-Ermeni ordusu” ile başlamış. I. Petro’nun onlara Osmanlılardan bağımsızlıklarını kazanmalarına destek olacağı sözünü vermiş olması sebebiyle, Rus askerlerinin yanında savaşmaya hazırmışlar. Ancak, Rus askerleri yardıma gelmemişler. Bunun yerine, İran’a saldırmışlar. Bu saldırı Ruslar için olumlu sonuçlanmamış ve ağır kayıp vermişler. Aivazian’ın açıklamasına göre bu kayıplar “I. Petro’yu Trans-Kafkasya Hıristiyanlarına vermiş olduğu sözlerinden dönmeye mecbur bırakmıştı”. Mevzubahis olay, Rusya’nın, sonraki iki yüzyıl boyunca, Osmanlı Ermenilerine olan ilgisinin sayıca örneğinden birini oluşturuyor.

Beşinci Bölüm

Asırlar boyunca Ermeniler tarafından gerçekleştirilen isyanların çoğunun Karabağ'da değil, Türkiye'nin güney bölgesinde bulunan, Akdeniz'den yaklaşık 125 kilometre uzaklıktaki Zeytun'da meydana gelmiş olduğunu düşünüyorum. Günümüzde burası artık Süleymanlı olarak biliniyor. Nalbandian *The Armenian Revolutionary Movement* kitabında, Sultan IV. Murat'ın 1618 yılında Zeytun halkına, halkın vergilerini ödemeleleri şartıyla "neredeyse tam bağımsızlık" vermiş olduğunu yazıyor. Söz konusu anlaşmaya karşın, Nalbandian'a göre Zeytun halkı "Osmanlı rejimine karşı belki de 57 kere çatışmaya girmiş". Nalbandian, Zeytun'dan "bu küçük Karadağ" olarak söz ediyor – görünüşe göre bu, Osmanlıların Balkanlar'daki Karadağ ulusunu asla tamamen boyun eğdiremedikleri gerçeğine atıf yapıyor.

Zeytun halkının Osmanlı hükümeti ile girişmiş olduğu bu düzinelerce çatışma, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde meydana gelen diğer isyanlarla birlikte, daha fazla araştırılması gereken konuları teşkil ediyor. Peter Balakian gibi bazı Ermeniler, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde Ermeniler tarafından gerçekleştirilen isyanların olmadığını iddia ediyor. Balakian ve diğer Ermeni yazarlar, biz Ermenilerin uzun zaman önce girişmiş olduğumuz bütün kitlesel şiddet eylemlerinin tümüyle hayatta kalmanız adına alınmış savunma önlemleri olduğu konusunda ısrar ediyorlar. Balakian *The Burning Tigris* kitabında Sason (Sasun) kazasını örnek olarak kullanıyor ve şüpheli bulduğum sonuçlara ulaşıyor.

Sason Türkiye'nin güneyinde ve Van Gölünün yaklaşık 100 kilometre batısında bulunuyor. 1894 yılında, Sason Ermenileri ile Osmanlı askerleri arasında şiddetli bir çatışma meydana gelmiş. Kürtler de çatışmada Osmanlı askerlerinin yanında yer almışlar. Ermeniler, şiddetin Ermenilere dayatılan çifte vergilendirmenin adaletsizliği sebebiyle körüklendiğini öne sürüyor. Görünüşe göre biz Ermeniler hem Osmanlı hükümetine hem de yerel Kürt aşiret reislerine vergi ödemeye mecbur bırakılmışız. Balakian *The Burning Tigris* kitabında bu çifte vergilendirmenin "Ermenilerin tarımsal ekonomisini mahvettiğini" yazıyor, ancak bunun doğruluğunu ispat etmiyor. Nalbandian *The Armenian Revolutionary Movement* kitabında, en azından bir Ermeni köyü bağlamında, Kürt aşiret reislerinin

talep ettiği miktarın Ermeni köylülerinin söz konusu dönemde ödeyebildiği miktar ile orantılı olduğunu belirtiyor. Kürtler tarafından talep edilmiş olan bu ödemeler bana göre bariz bir biçimde haksızdı. Ancak, Ermeni köylülerinden talep edilen ödemelerin saçmalık derecesinde yüksek olduğuna dair hiçbir kanıt bulamadım.

Adaletsiz ile tahammül edilemez vergilendirme arasındaki fark, şiddet eylemlerinin meşrulaştırılmasına karar verilmesi konusunda önemli bir yere sahip. Balakian ve başkaları hiçbir zaman Ermeni isyanının gerçekleşmediğini iddia ederken, bazı Ermeni yazarlar, onlarla çelişerek Osmanlı hükümetine karşı aslında isyan ettiğimizi belirtiyorlar. Ancak, onlara göre, yalnızca katlanmak zorunda olduğumuz baskı dolayısıyla isyan etmeye mecbur kalmışız. Bir başka deyişle, isyan etmekten başka çaremiz yokmuş. Bu konu hakkındaki tartışma hiçbir zaman tüm tarafları memnun edecek şekilde çözümlenemeyebilir. Her halükârda, Ermenilerin İstanbul'da ve diğer şehirlerde girişmiş oldukları şiddet eylemlerinin hiçbir haklı gerekçesi yoktu.

Taşnakların padişahı öldürmeye teşebbüs ettiği 1905 yılındaki Joris Vakasından bahsetmiştim. Türkiye'deki öğrencilerin Ermenilerin o olaydan yaklaşık on yıl önce gerçekleştirmiş oldukları bir başka saldırıyı bildiklerinden eminim: Osmanlı Bankasının 26 Ağustos 1896 tarihinde saldırıya uğraması. 25 Ermeni bankaya girip, ateş açmış ve bankayı bir gün ve gece boyunca ele geçirmişti. Bankanın içerisinden dışarıdaki insanlara bombalar fırlatıp, birçok kişiyi ölümüne ve yaralanmasına sebep olmuşlardı. Ancak sonra oradan ayrıldılar. Bu Ermenilerden sağ kalanlar ve yaralanmayanlar, bankadan dışarıya bir yata, sonra da Fransa'ya giden bir gemiye götürüldü. Osmanlı Bankasına karşı gerçekleştirilen saldırıda yer almış Ermenilerden hiçbiri, o gün yapmış oldukları sebebiyle hapse girmemiş veya herhangi bir ülkenin makamı tarafından herhangi bir şekilde cezalandırılmamışlardı.

Bildiğim kadarıyla, 1896 yılında Osmanlı Bankasına saldıran Ermenilerden hiçbiri, bankadaki eylemlerinden herhangi bir pişmanlık ifade etmemişlerdir. Tam tersine, yapmış olduklarından gurur duydukları anlaşılıyordu. Onları Fransa'ya götüren

gemide banka müdürünün sekreteri olan F.A. Baker adında bir adam, bu Ermenilere eşlik etmişti. Kendisi, bu Ermenilerin keşke o gün daha fazla insan ldrm olsaydık dediklerini duyduğunu bildirmişti.

Günümüzdeki pek çok Ermeni için, bahis konusu banka baskını halen bir kahramanlık eylemi olarak görülüyor, ancak benim için değil. Bugün bu olay kesinlikle – ve haklı olarak – bir terör eylemi olarak kınanırdı. Dahası, 1896 yılının o gününde, Ermeniler İstanbul’un başka yerlerinde başka karışıklıklar ıkartmılardı. Örneğin, Samatya ve Galatasaray’daki polis istasyonlarını bombalamılar. Benim için bunların tümü yanlış ve ahlaksız eylemlerdir.

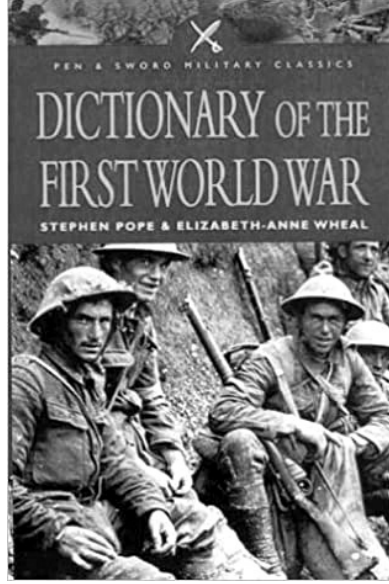
Joris Vakası ve Osmanlı Bankası baskını son derece detaylı biçimde yazılmış konular ve Türk halkının bunlardan dolayı kendilerini mağdur hissetmeye hakkı var. Ancak, o dönemde Ermeniler tarafından işlenen vahetin en kötüsünün, 1896 yılında İstanbul’da değil, daha sonrasında Türkiye’nin doğusundaki kırsal bölgelerde gerçekleştiğini zannediyorum. Çoğu köylü – hem Ermeni olmayanlar hem de Ermeniler, benim büyükannem dahil olmak üzere – okumayı veya yazmayı hiçbir zaman ğrenmemiler. İster Ermeni olmayanlara zarar veren Ermeniler olsun, ister tam tersi olsun, acılı hikayelerinin çoğu asla kayda geçmemiş.

Ancak, Ermenilerin Türkiye’nin doğusunda gerçekleştirdikleri Şiddet eylemleri konusunda bazı Batılıların raporları mevcut. Bir rapor Alfred Rawlinson adlı bir İngiliz albayna ait. Kendisi, Türkiye’nin doğusundaki tecrübelerini anlatan *Adventures in the Near East* (TR: *Yakın Doğu Maceraları*) başlıklı bir kitap yazmış. Rawlinson kitabında 1919 yılında Anadolu’da  Ermeni askeri komutan ile yapmış olduğu bir görüşmeyi anlatıyor. Kendisi Ermenilerin Müslümanlara yönelik katliamlarından haberdar olmuş ve Ermeni komutaların karşılarına bunların suçlamaları ile gelmiş. Rawlinson’a göre komutanlar suçlamalar karşısında kayıtsız davranmılar. Komutanlar, “katliamların ve vahetin her Őeklinin” Anadolu’da kaçınılmaz olduğunu ileri sürüp, katliamları meşru göstermeye alımılar. Bazı Türk akademisyenler, yüksek rütbeli askerler dhil olmak üzere birçok Türk askerinin Ermeni ldrm olmaktan ötürü

cezalandığını, ancak hiçbir Ermeni'nin Türkiye'de kasten silahsız (kadınlar ve çocuklar dahil) insan öldürmekten cezalandırılmamış olduğunu belirtiyorlar. Bu önemli bir husus. Şimdiye kadar herhangi bir nizamsız Ermeni savaşçının Taşnak veya Hınçak liderleri tarafından, veya Ermenilerin birlikte savaştığı Rus tabur komutanları tarafından herhangi bir şekilde cezalandırıldığına dair tek bir kayıt bile bulamadım. Anlaşılan Ermeni savaşçılara davranışları konusunda açık çek verilmişti.

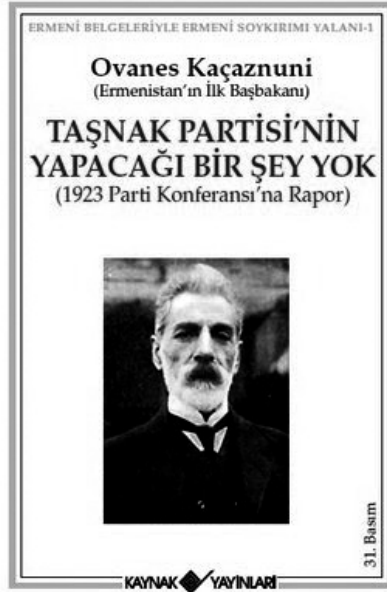
Öncesinde ima ettiğim gibi, 20'nci yüzyılın başlarında Anadolu'nun Ermeni olmayan kesiminin çekmiş olduğu acı ve zorluklar hakkında fazla bilgi sahibi değilim. Olanları halen anlamaya çalışıyorum. Rafımdaki kitaplardan biri *Dictionary of the First World War* (TR: *Birinci Dünya Savaşı Sözlüğü*) başlıklı bir kaynak kitabı. Kitabın ilk baskısı 1995 yılında İngiltere'de yayınlanmış. Bu sözlüğe göre Ermeniler 1914 yılında 120.000 Ermeni olmayan kişi katletmiş. Belirttiğim gibi, o dönemde Ermenilerin gerçekleştirmiş olduğu şiddet eylemlerini gizlemek veya görmezden gelmenin günümüzde giderek zorlaşması sebebiyle, Balakian gibi birçok Ermeni tüm şiddet eylemlerimizin meşru müdafaa olduğu konusunda ısrar etmeye

başladı. Ancak, bu meşru müdafaa savı Ermenilerin silahsız kişileri öldürmüş olduğu bütün vakaları açıklayamıyor.

Dünyanın farklı yerlerinde, o dönem içinde Anadolu'da akrabalarını kaybetmiş olan birçok Ermeni, ölmüş akrabalarımızın ruhlarının huzura kavuşabilmesi adına biz Ermenilerin Türk hükümetinden özür ve tazminatı hak ettiği konusunda ısrar ediyor. Oysa Ermenilerin, o dönemde Anadolu'da ve başka yerlerde öldürülmüş Ermeni olmayan insanları hiçbir zaman düşünmediği anlaşılıyor. O insanların pek çoğu bizler tarafından katledilmiş. Yalnızca Ermenilerin değil, o dönem içinde Anadolu'da öldürülen herkesin anılmayı hak ettiğine inanıyorum.

1923 yılında, Ovannes Kaçaznuni isminde bir kişi *The Dashnatsityun Have Nothing To Do Anymore* (TR: *Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok*) başlıklı bir kitapçık yayınlamıştır. Kaçaznuni bir Taşnak idi. Kendisi ayrıca Ermenistan'ın 1918'den 1920 yılına kadar sürmüş olan kısa bağımsızlık dönemi sırasında ve Ermenistan SSCB'ye dahil edilmeden önce Ermenistan başbakanı olarak görev yapmış, ancak Ermenistan'ın sovyetleştirilmesinden önce ülkeden ayrılmış. Kaçaznuni kitapçığında biz Ermenilerin Avrupalı güçlere güvenmekle ve Anadolu'da büyük bir Ermeni devleti kurabileceğimizi zannetmekle ahmaklık et-

tiğimizi anlatıyor. Hatta kitapçıkta Hınçak ve Taşnakların pervasızca cesur planlarına karşılık olarak, Ermenileri Anadolu'dan çıkarılmasının Osmanlı hükümeti için mantıklı bir adım olduğunu bile söylüyor. Ancak o bile, biz Ermenilerin o dönem içinde dökmüş olduğumuz kan için herhangi bir pişmanlık ifade etmiyor, yalnızca ahmaklık etmiş olduğumuzu belirtiyor.

Utanç duyuyorum. Hiçbir Ermeni'nin öne çıkıp, "Evet, Rus ordusunun Türkiye'yi işgal etmesine destek verdik. Ve evet, biz Ermeniler binlerce Osmanlı askerini, kadını ve çocuğunu katlettik. İnsanlığa karşı suç işledik" deme dürüstlüğü ve cesaretini göstermiş olmamasından dolayı utanç duyuyorum. Bu kelimeleri yazdıkça parmaklarım sızlıyor. Dünyadaki Ermenilerin çoğunluğunun bir asırdan önce Türkiye'deki on binlerce insana karşı gerçekleştirmiş olduğumuz zulmü kabul etmeyi reddetmesinin bir rezalet olduğunu düşünüyorum.

21'inci yüzyılda yaşayan bizlerin çoğu için Osmanlı İmparatorluğunda hayatın nasıl olduğunu hayal etmek zor. Zannediyorum ki özellikle zor olan; Türk, Kürt, Ermeni ya da diğer birçok etnik gruplardan herhangi birinin mensubu olsunlar, kırsal kesimde yaşayanlar için hayatın nasıl olduğunu anlamak. Şüphesiz çoğu köylünün hayatı kesinlikle kolay değildi.

19'uncu yüzyılın sonunda ve 20'nci yüzyılın başındaki geniş çaplı şiddetin öncesinde bile, Anadolu'daki halkın çoğunluğu fakirlik, hastalık ve adaletsizliğe maruz kalmıştı. Sanıyorum ki kadınların hayat koşulları özellikle zordu. Çoğunluğu erkek olan Ermenilerin şiddet eylemleri, Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı öncesinde, sırasında ve hatta sonrasında Rus ve Fransız ordularıyla iş birliği Anadolu halkının sefaletine daha beter hale getirmişti. Kabahatlerimizi kabul etmeyi öğrenmeliyiz.

Biz Ermenilerin ayrıca başkalarını affetmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Ancak bu bizler için yapması kolay bir hareket gibi gözüküyor. Kindarlığı sürdürmekte çok daha iyiyiz. Aslında, şimdiye kadar yalnızca bir defa – evet, bir defa! – Ermeni bir kişinin Türk halkını affetmemiz gerektiğini belirten bir açıklamasına rastladım. Bu açıklama, “armenians-1915.blogspot.com” internet sitesinde bulduğum bir yazıya yapılmış bir yorumda geçiyordu. Her halükârda, sitenin arşivinde binlerce yazı bulunuyor. Şaşırtıcı olmayan şekilde “Özür Diliyorum” kampanyası hakkında bazı yazılar da bulunuyor. 2677 numaralı makale Türkleri affetmek konusundaki yorumu içeriyor. Yorum, yazının sonunda yer alıyor ve muhtemelen Ermeni olan yazar bizlerin dünyaya “bağışlayıcı bir ulus ve halk” olduğumuzu göstermemiz gerektiğini belirtiyor. Ancak yorumu yazan kişinin ismi ve konumu verilmiş. Hiçbir Ermeni'nin, oluşabilecek olumsuz sonuçlardan korkmadan, Türkiye'nin halkını affetmemiz gerektiğini beyan edemiyor olması beni üzüyor.

Ermenilere verilen zarar ile Ermenilerin başkalarına vermiş olduğu zararı kıyaslamak iç karartıcı bir iş. Biz Ermeniler; maruz kaldığımız zararın ve verdiğimiz kayıpların o kadar muazzam gözükmesini istiyoruz ki, başkaları için sebep olduğumuz zarar ve kayıplarla ilgili herhangi bir tartışması anlamsız bir hale gelsin. Bu düşünce biçimine katılmıyorum. Hiç kuşku yok ki pek çok Ermeni, başkalarını katletmiş olmamız konusundaki herhangi bir itirafımız halinde Ermeni Davasına olan uluslararası desteğin sarsılmasından korkuyor. Bunun mantıklı bir endişe olduğunu düşünüyorum. Bir elimizle başımızın üstünde hâle tutarken diğer elimizle bir silah tutmak kolay değil. O silahın varlığını kabul etmemiz gerekiyor.

Bir yüzyıl öncesinde, anneler kaybettikleri çocukları için ağlamışlardı. Türk annelerin gözyaşları Ermeni veya Kürt annelerin gözyaşları kadar acıklıydı. Esen rüzgâr da her yerde aynıydı. Ermeni veya Kürt nüfusu kalmayan köylerden esen rüzgâr, Türk nüfusunu kaybeden köylerden esen rüzgârdan farklı değildi. Ve yaralarımızdan akıp, toprağı ıslatan kanımız, kurbanların etnik kökenleri fark etmeksizin geriye aynı kara lekeleri bırakmıştı. Hepimiz kaybetmiştik.

Koronavirüsün gösterdiği gibi, insanlığın yüzleşmesi gereken birçok zorluk var. Bu yazıyı yazarken, birçoğumuz yüksek eğitilmiş ve disiplinli olan Ermenilerin, çekmiş olduğumuz adaletsizlikleri saplantı haline getirmek yerine, birleşip enerjimizi dünyanın sorunlarını çözmeye versek neleri başarabileceğimizi sıkça düşündüm. Acaba ne kadar ilerleyebilirdik? Belki bir savaş durdurabilir, belki bebek ölümlerini kayda değer ölçüde azaltabilir veya hastalıklar için tedaviler bulabilirdik. Belki. Bunun bir hayalin ötesine gitmeyeceğini biliyorum. Kendimize hiç var olmamış bir kahramanca geçmiş atfederek çocuk muamelesi yapmaya ve ne ihtiyaç duyduğumuz ne de hak ettiğimiz bir sonucu elde edebilmek için dünyaya yalvarmaya devam edeceğimizi biliyorum.

Yaklaşık 30 sene önce, büyükannemle market alışverişe gitmiştim. İstanbul'un şehir merkezinde bir yerdeydik. Sokağın kenarında bir çocuğun yanından geçtik. Çocuğun bacakları doğuştan sakattı ve dolayısıyla yürüyemiyordu. Sokağın kenarında dileniyordu. Onun yanından geçtik, sonra büyükannem durdu ve "çocuk" dedi. Büyükbabam büyükanneme alışveriş için fazla para vermemişti. Ancak, o gün büyükannem çantasını açtı, birkaç bozuk para bulup çocuğa verdi. Ben Hristiyan değilim, ama büyükannem öyleydi. Biz Ermeniler genelde dünyadaki ilk Hristiyan halk olmaktan dolayı gurur duyarız. Asla potansiyelimize ulaşamayacağımızı fark etmek, kalbimden bıçaklanmış gibi hissetmeme neden oluyor.

Son

Yazar Hakkında

Iver Torikian 1962 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin New Jersey eyaletinde doğmuştur. Torikian 1986 yılında Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Bir süre Amerika Birleşik Devletleri, Puerto Rico, Honduras, İran ve Japonya'da yaşamıştır. Şu anda Japonya'da ikamet etmektedir. Kyoto Academy of International Culture ve Kobe Eğitim Departmanlarında İngilizce öğretmeni olarak çalışmıştır.

A LETTER FROM JAPAN

**STRATEGICALLY MUM:
THE SILENCE OF ARMENIANS**

Iver TORIKIAN

Translation: Ahmet Can ÖKTEM

FOREWORD

A letter from Japan reached AVİM on August 2021. The letter was sent by Iver Torikian, an Armenian whose family once resided in Istanbul. Torikian stated that he wrote the letter as he wanted the misconceptions in the Turkish-Armenian relations to be questioned.

As AVİM, we published this letter, which reflects the sincere views of an academic of Armenian origin in a free space/atmosphere/setting and with academic objectivity by dividing it into parts that were published in five days. We now have the pleasure to present the letter as a whole in this bilingual book in English and Turkish.

Before this letter reached AVİM in August, I had an opportunity to meet and speak with Gerard Jirair Libaridian, the Armenian Historian who was invited by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey to the Antalya Diplomacy Forum as a speaker. During our talk/meeting, with regards to the one-sided Armenian narrative, Libaridian shared his thoughts which were reconciliatory and reflected hope for normalization of relations instead of radical views of adversity.

In his remarks concerning the elections on June 20th, 2021 and the conflict with Azerbaijan, Historian Libaridian, who served as an advisor to the former Armenian President Levon Ter-Petrosyan, emphasized that Armenia needs to see herself as a part of the region. During his panel speech, Libaridian highlighted those direct negotiations need to be initiated and that steps towards normalization need to be taken between Turkey and Armenia. Additionally, Libaridian expressed that Turkey is ready for normalization, however, that Armenia still has a long way to go. Furthermore, Libaridian underlined that anti-normalization propaganda activities continue in Armenia. Therefore, I

would like to state that, while publishing this book, I find it heartening/encouraging to see that many different sources share similar opinions, that Iver Torikian's views are not confined to a single academician.

Studies regarding the Armenian narrative are generally discussed in a one-sided manner. However, it is necessary to act on the basis of assessing all viewpoints in a balanced manner. There has been mutual suffering. Nonetheless, the Armenians' claims of being the sole victims do not match with historical facts and deeply hurt Turkey and the Turkish people. Accusing Turkey and the Turkish people with claims that have not been legally substantiated is unacceptable. It is a fact that our common history hurts both sides. At this point, the presence of an Armenian viewpoint that expresses both sides being hurt/harmed displays that the subject can be approached in an objective manner. Hence, I believe that publishing these objective views of Iver Torikian in a book format will serve the common good of both Turkey and Armenia and contribute to the relations, which we hope will develop to attain good neighborly relations.

Hazel ÇAĞAN ELBİR

AVİM Analyst

December 2021

Part One

My name is Iver Torikian. I'm American. My mother was born in Germany, and my father, who is Armenian, was born in Turkey. I was born and raised mostly in the US after my parents immigrated there. Now I live in Japan.

I have visited Turkey over a dozen times during my lifetime. In Rumeli Hisarı, Istanbul, my grandparents had a house just 200 meters or so from the Bosphorus. The house was on a narrow and incredibly steep cobblestoned street. Cars painstakingly maneuvered around each other, and street peddlers walked by with their wares. I once took a photo of a man who came by with a pole across his shoulders, balancing one bucket on each end of the pole. "Yogurt, yogurt, yogurt!" he shouted.

Every morning my grandfather would wake up early and do calisthenics for an hour before going to his store near the Kapalı Çarşı. It's a routine he continued until the end of his life. His hometown was Arapkir. He had come to Istanbul by himself when he was just a boy.

My grandfather did not have an easy life. In Arapkir, when he was six, he got smallpox and was blinded in one eye. Then, after coming to Istanbul, he suffered another calamity. As a teenager, he walked the streets of Istanbul selling bread. One day he had an accident with the horse he was using and lost all his teeth. Though he was just a teenager, from that time on he had to use dentures. And yet, despite all these setbacks, he was eventually able to set up his shop and raise three sons. The eldest became my father.

My grandmother was from Gümüşhacıköy, but came to Istanbul when she was a young girl. She was the eldest of three sisters. All sisters and my grandmother came to Istanbul during the early decades of the twentieth century. Once, while I was visiting Istanbul by myself, I asked my grandmother what she had done after coming to Istanbul. She attended a madrasa, she said. Then, without any prompting from me, she demonstrated how she had learned to pray. She stood up, then kneeled down, then leaned forward, then stood up again, all while reciting prayers. It looked to me like a good exercise.

My grandmother did not choose to marry my grandfather; that decision was made for her. One day, as my grandfather was walking along a street in Istanbul selling his wares, a relative of my grandmother leaned out of the window of her house and shouted to him, "Hey, would you like a wife?" My grandfather replied, "Ah, yes, a wife would be nice." My grandmother was 19. My grandfather was in his early 30s. They got married in an Armenian church, of course, and my father was born almost exactly nine months later.

My father was lucky. My grandparents' house was within walking distance of Boğaziçi University, which was then called Robert College. My father attended junior-high school, high school, and college there. The teachers and students were of many ethnicities - "a mini UN" is how my father has described it. I have no doubt that this intermingling of teachers and students from many backgrounds was instrumental in making my father a person who is tolerant and accepting of others. Sadly, open-mindedness does not seem to be a common trait among Armenians. I have discovered over the years that many Armenians are prejudiced, particularly towards Turks.

I remember the first time I heard an Armenian telling me clearly that he didn't like Turkish people. It was on the island of Kinalı, during one of my family's summer trips to Turkey when I was nine or ten years old. During that particular summer, the family of an uncle who had immigrated to Canada was also visiting Turkey. It was nice having cousins of the same age as I with whom I could converse in English. The only thing about them that bothered me was that they said bad things about Turkish people.

So, one afternoon, while we were staying at the home of a relative on Kinalı, I decided to talk to one of these cousins about their anti-Turkishness. While we were walking home from the beach, I timidly asked my cousin why he disliked Turkish people. "I hate all Turkish people," he said nonchalantly. He pointed to a girl standing nearby who was wearing colorful, rustic clothing and whom neither of us knew. "You see that girl there?" my cousin said. "I hate her, because

she's Turkish." I didn't know what to say in response, so I said nothing.

Sadly, it is not just Armenian children like my cousin who say bad things about Turks. I know that Armenian children who disparage Turks are merely imitating Armenian adults. Once, while I was in my 20s, I went to Europe with my father and we visited Paris. My father had an Armenian friend there whom he had known when they were both growing up in Istanbul. We stayed at his house. One morning, while we were eating breakfast, the man's Armenian wife, who was also from Istanbul, began talking to me in an agitated manner. I could not understand what she was saying. As she became angrier, my father laughed nervously and explained what she wanted. She wanted me to promise her that I would never marry a Turkish woman. With the little bit of Turkish that I knew, I told her what she wanted to hear. She calmed down and we resumed breakfast.

I witnessed a third incident, worse than the two I have mentioned above, in Canada, at the home of a relative. I had wandered into the room of another cousin. He is the same age as I. On his bookshelf he had only three books, and they were all about the Second World War. Did he have an interest in history? I asked him. No, he explained, it's just that he thought Hitler did the right thing by trying to exterminate the Jewish population of Europe. It turns out that he hated Jewish people as well as Turkish people. "Jews are the small rat. Turks are the big rat," he said. No doubt he didn't like rats, either.

It makes me sad to write about these incidents. Most of the Armenians I have known have been relatives, or friends of my father. Throughout my life, all have been kind to me, including the people I've mentioned above. Maybe I am just naive, but it is hard for me to understand how people can simultaneously be nice to me while hating people they have never met.

I know that I am not the only Armenian who feels this way. The Armenian journalist Hrant Dink, who was killed in 2007 in Istanbul, also rejected the anti-Turkish bitterness of Armenians. He said that it poisons us, and I agree with him.

To people who are neither Turkish nor Armenian, the animosity of Armenians towards Turks may seem inconsequential. After all, there is not going to be a war between Turkey and Armenia. Turkey dwarfs Armenia in terms of population, land, and resources, not to mention military capability. Any military conflict between Turkey and Armenia would be catastrophic for Armenia.

However, Armenians' animosity is harmful to Turks and Turkey because Armenians in North America and Europe have much political clout. Armenian groups have been attacking Turkey politically and economically for decades. For instance, Armenians in the US are always pressuring Western companies and institutions not to do business in Turkey. Some of these efforts have been successful. Also, the international Armenian community is constantly trying to persuade all the governments of the world to declare that what happened to Armenians in Turkey over a century ago was a genocide. These efforts have become known as the Armenian Cause.

Supposedly, some Armenians want only an apology from the Turkish government. Other Armenians want more, like money. And some go further; they want the Turkish government to slice off part of eastern Turkey and give it to Armenia, whereby it will become Armenian territory. Such extreme demands, of course, are ludicrous. For many reasons, I do not support any part of the Armenian Cause, even the more modest demands. They foster vindictiveness towards Turks and Turkey. Furthermore, I believe that demanding reparations and territory from the present generation of Turks – who, needless to say, had nothing to do with the events of a century ago – are ultimately harmful to all of humanity.

I have to confess that I still have much to learn about Armenians, and about Ottoman history. Until recently, I had very little interest in Armenian culture, history, or politics. I cannot even speak Armenian. Likewise, I had no interest in Ottoman history. Only in early 2015 did I decide to learn more about Armenians and Ottoman history, all because of an article on Armenians that appeared in the 5 January 2015 issue of a weekly American magazine called *The New Yorker*. It is a

cultured magazine with many readers, not just in New York but all over the world. That article in the magazine was what prompted me to learn more. However, even before reading the article, I had decided to do something that would be unthinkable to most Armenians: write a letter to a US newspaper, saying that we Armenians should forgive the Turks for whatever happened long ago and seek reconciliation. I meant to do what I thought was right.

The article in *The New Yorker* was titled “A Century of Silence,” by Raffi Khatchadourian. I had put off reading the article because I knew that it would contain stories of how Armenians had suffered, of how Armenians had been driven from villages and towns in Turkey, of how Armenians had lost possessions and livelihoods, and of how Armenians had died in great numbers. I have heard similar stories from Armenian acquaintances and relatives all my life, so I had no appetite for more.

However, one day shortly after that issue of *The New Yorker* reached me in Japan in early 2015, my father called me. He had heard about the article, and he asked me if I had read it. No, but I would, I said to him. So, I did. As expected, Khatchadourian told many stories of our travails, some with lurid details. But aside from mentioning the deaths of Ottoman soldiers once, Khatchadourian says almost nothing in his article about the suffering of any other people in Turkey during that era. It was clearly an entirely one-sided article.

Unfortunately, there are very few Armenian scholars who are willing to discuss the events of that era objectively. More specifically, there are few Armenians in Europe or North America who have written about the many other people in Turkey – including Turks – and about the turmoil and suffering that they also endured about a century ago. What is worst of all, I think, is that few Armenians in Western countries are willing to admit to non-Armenians the fact that we Armenians ourselves committed many violent acts during that period. Khatchadourian’s article, for instance, contains almost nothing at all about Armenian fighters.

Part Two

Even a cursory review of Turkish history would reveal that there were, in fact, many Armenian fighters in Turkey before and during Turkey's War of Liberation. There were at least a million Armenians in Turkey before the First World War. Some immigrated to the US or Europe. However, among the young Armenian men of sound mind and body who remained in Turkey, most eventually took up arms for one side or another. Some were in the Ottoman army. Others joined the Russian army, either from the outset of the First World War, or after deserting the Ottoman army. And the rest? Outside of Istanbul, most of the other young Armenian men who could – and even a small number of Armenian women – joined one of the many Armenian militias that were roaming eastern Turkey.

In short, the allegiances of Armenians were mixed. It seems that many Armenians, especially the wealthy ones in the cities, were quite content with the Ottoman Empire and their lot within it. Other Armenians supported the Ottoman government but wanted the sultan to carry out reforms that would help Armenians, particular those who lived in rural areas. And then there were Armenians who opposed the Ottoman government wholeheartedly and wanted an independent Armenian state. I have come to the conclusion that the aims of Armenians within the Ottoman Empire were as varied as our many places in society and our many dialects.

Very little of the complexity of that era, however, or of the Ottoman Empire and Armenians' role in that empire, are evident in Khatchadourian's article in *The New Yorker*. For instance, only once in his entire 19-page article does Khatchadourian mention Armenian fighters. It is in a quote by his aunt, and that is it. Most of the article is only about the death and suffering of Armenians during that period. A person who is neither Armenian nor Turkish might say, "Well, so what? It's just one article." However, Khatchadourian's biased article is representative of most writing by Armenians regarding the events of that era. It still amazes me that it appeared in such a prestigious magazine as *The New Yorker*. When such writing is all that Westerners are exposed to, the result is an enormous distortion of history.

Khatchadourian's article did not deter me from my plan to write my letter to a newspaper. I figured that my timing was good, because 24 April was approaching. That is the day on which Armenians and their sympathizers hold demonstrations in many large cities around the world, demanding recognition and reparations. I was hoping that my letter would lessen the acrimony among Armenians that these demonstrations bring up. I went online to get more information about these demonstrations, so that I could mention them in my letter. I was not prepared for what I found.

If one does an online search of the word "Armenian," one will soon be led to sites with gruesome photos from over a century ago. On English-language websites, there are photos of corpses lying in piles or helter skelter across fields, and of emaciated women and children, and even of decapitated bodies. According to these websites, they are all photos of Armenians in Turkey in 1915. The photos are often coupled with demands related to the Armenian Cause. Needless to say, these are websites set up by Armenian individuals or organizations, or by their sympathizers. The authenticity of some of these photos at these sites has lately come into question. Most people, however, seem to accept them as authentic.

I think that all educated Turks know that Armenians suffered in great numbers a century ago. There is no need for photos, be they authentic or phony. However, all Turks also know that Turks also suffered in great numbers during that era. I have often wondered why I have never seen similarly gruesome photos from that era of dead or starving Turks. For example, why have I never seen photos of corpses of Turks who were massacred in Bulgaria or Greece a century ago? There have been allegations that some photos that supposedly depict dead or miserable Armenians are, in fact, photos of non-Armenians. However, a more valid reason for the paucity of photos of dead or starving Muslims from that era, I think, is that cameras were owned mostly by Christians, and most Christians were not concerned about the fates of Muslims. Furthermore, as far as I know, all the journalists who were covering the Middle East for Western newspapers then were

Christians, and most were biased against Muslims. This was a point made by Edith Durham, a famous British traveler and writer. In her 1905 book *The Burden of the Balkans*, she wrote the following: “When a Muslim kills a Muslim, it does not count. When a Christian kills a Muslim, it is a righteous act. When a Christian kills a Christian, it is an error of judgment better not talked about. It is only when a Muslim kills a Christian that we arrive at a full-blown atrocity.”

In any case, if one continues doing a search on the word “Armenian,” with all these websites supposedly showing dead or starving Armenians, one will also find websites of a different kind. These are the ones put up by people and organizations who oppose the Armenian Cause. They have revealed to me things that no Armenian friends or relatives ever told me. It was from these websites that I learned of how some Armenians formed groups and acquired weapons, and colluded with the governments of Russia and other countries. In the same way that non-Armenian men went to Armenian villages and committed violent acts, there were likewise many cases where Armenian men went to non-Armenian villages and committed violent acts. I’m sure that most Armenians ignore these sites and others that show Armenians in a bad light. But I did not ignore them. On the contrary, I was intrigued by all the accounts and arguments that showed me another side to the stories I’d heard all my life.

One of the first of these sites that I came upon in 2015 was that of the *Islamic Party of Britain* (islamicparty.com). In one part of their site, there’s an anonymous comment supposedly written by an Armenian contributor. The contributor says that Turks and Armenians lived in harmony in the Ottoman Empire until Jewish people came and cunningly turned all Turks and Armenians against each other. It is impossible to verify that the person who wrote those words was really Armenian. However, I have come upon anti-Semitic comments by Armenians at various other sites. This particular comment at Islamic Party of Britain’s website made me doubt the validity of everything else at this site. Still, I read on. This was one of the first websites in which I encountered the words “Hunchak” and “Dashnak.” I was to learn that the Hunchaks and the Dashnaks

were the two Armenian groups most violently opposed to the Ottoman government.

It has become clear to me that knowing about the Hunchaks and the Dashnaks is crucial to any thorough understanding of what we Armenians did and what was done to us over a century ago in Turkey. But as I browsed more sites, I felt overwhelmed. I quickly realized that my knowledge of world history, particularly the First World War, was woefully superficial. I knew nothing about the Triple Entente, or the Sykes-Picot Agreement, or even the major people or battles of the War.

Since 2015, I've done all I can to educate myself about the First World War and also the Ottoman Empire. Both were complicated. It has been relatively easy to get details about all the major battles and official alliances that took place during the War. Likewise, it is easy to find out the names of all the sultans who ruled the Ottoman Empire, along with what are considered their major achievements and failures. What has been much more difficult for me to find out is what most of the common people – particularly Armenians – were doing in the Ottoman Empire during the late 19th and early 20th centuries.

There are a few reasons for my difficulty in doing research on Armenians. First, my access to information is limited. The two most active political organizations among Armenians before the First World War were the Hunchaks and the Dashnaks. They both published many documents in Armenian during their heydays, including publications meant for the general Armenian public in Turkey, Russia, and Europe. However, it is not easy to gain access to these documents. Furthermore, even if I could see these documents, I would not be able to read them. Mostly, I blame myself for that, but I also cast some blame on the international Armenian community.

All historians know that in the late 19th century, when the Hunchak and Dashnak organizations were formed, there were great upheavals among the populations of many countries all over the world. In 1867, the Japanese emperor gained power, ending the 700-year reign of the shoguns. In 1871, the Paris Commune was crushed. In the US, after the Civil War, African-

Americans in the southern states gained many new rights and improvements in their lives – but gradually lost them. From among all these conflicts, one may find translations into many languages of speeches and documents by the participants of all opposing sides. In contrast, most of the documents that were published by the Hunchaks and the Dashnaks during the late 19th and early 20th centuries have not been translated into any language. I believe that this is a deliberate attempt to keep them from the eyes of non-Armenians.

Atatürk introduced the Latin alphabet to Turkey in 1928. Even foreigners who cannot speak Turkish can now read it in a rudimentary way. In contrast, Armenian has its own script. Armenian is not a difficult language to speak, and the Armenian alphabet has only 38 letters. However, as far as I know, very few non-Armenians have ever bothered to learn how to read and write Armenian. This is as true now as it was a century ago. As such, Armenian has served as a kind of secret code language between Armenians. Simply by writing to one another in Armenian, members of the Hunchak and Dashnak organizations were able to conceal their plans from non-Armenians. There was no need for euphemisms or secret code words.

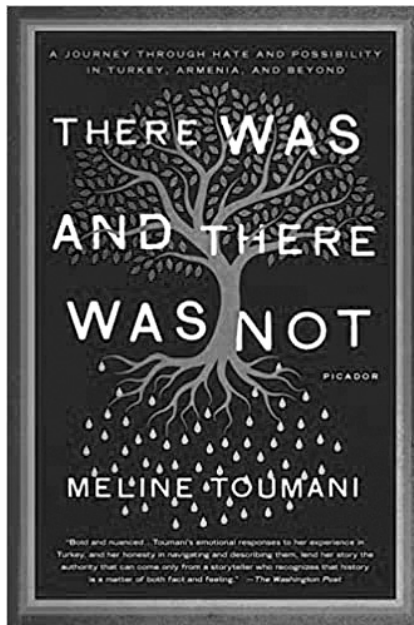
The only danger, of course, was that a fellow Armenian might expose them to the Ottoman authorities. There were a few such Armenians. One was a teacher in Van named Tigran Armirdjanian. Serving as the provincial translator from 1893 to 1897, he translated into Turkish the Armenian documents brought to him by the Ottoman authorities. Naturally, the Hunchaks and the Dashnaks did not approve of Armirdjanian's assistance to the authorities, and they reportedly tried many times to kill him. It seems that they did not succeed.

Sadly, cases of Armenians killing or trying to kill other Armenians for perceived betrayals were quite common over a century ago in the Ottoman Empire. One such assassination that was successful was that of Bedros Kapamajian, who was the mayor of Van. On 12 December 1912, as he was leaving his house and getting into his carriage, he was shot dead by two Dashnaks. Both of those Dashnaks were arrested, along with

a few other Armenians, including Aram Manukian. Manukian is a well-known figure among Armenians. When the Russian army invaded and occupied Van in 1915, Manukian was chosen by the Russians to be the governor of Van.

More recently, assassinations of Armenians by other Armenians have occurred even outside of Turkey. Perhaps the most notorious of such incidents was the murder of an Armenian bishop named Levon Tourian in New York on 24 December 1933. Nine Dashnaks in the US were convicted of complicity in the killing.

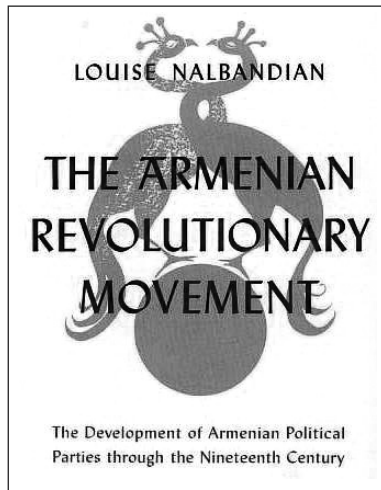
Nowadays, Armenians who are considered traitors are usually not killed by other Armenians. Instead, they are denounced and ostracized. Meline Toumani, an Armenian American, is one such person. In 2014 she published a book titled *There Was and There Was Not* in the US. It recounted her experiences of moving to and living in Istanbul, and she wrote about Turkish people in a favorable way. For this, she was criticized in Armenian publications and online. If this essay that you are reading now gets widely circulated, I expect that I will also be denounced by other Armenians.

Part Three

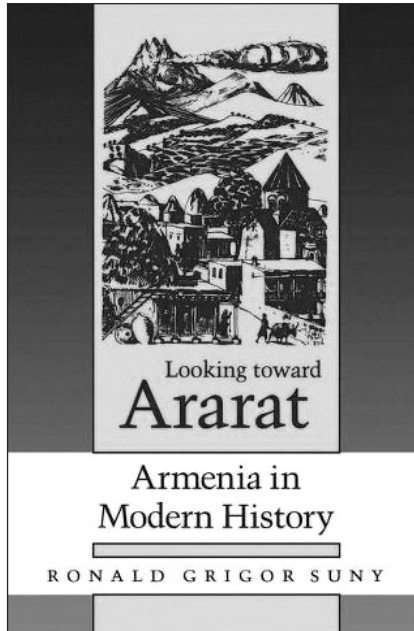
As for the Hunchaks and the Dashnaks, only a few of the documents that they published long ago have been translated into other languages. Even those few, however, are revealing. The Dashnaks in particular were explicit in their aims and methods. For instance, in a pamphlet they published in 1890 in Vienna, the Dashnaks explained that their goal was “the political and economic freedom” for the Armenians of Anatolia “by means of rebellion.” Among the methods they listed for attaining this “freedom” in Anatolia are the following: (#2) “To organize fighting bands,” (#8) “To stimulate [instigate] fighting and to terrorize government officials,” and (#11) “To expose government establishments to looting and destruction.”

The list above is presented in a book title *The Armenian Revolutionary Movement*, first published by the University of California in 1963. The author of the book was an Armenian woman named Louise Nalbandian. She was an honest scholar. She writes in detail about Armenians from ancient times until the late 19th century, and she points out all our strengths and weaknesses without embellishment. She is a prime example of the few courageous Armenians who are candid about what we did over a century ago. Unfortunately, Dr. Nalbandian died shortly after the publication of her book, from injuries she incurred in a car accident.

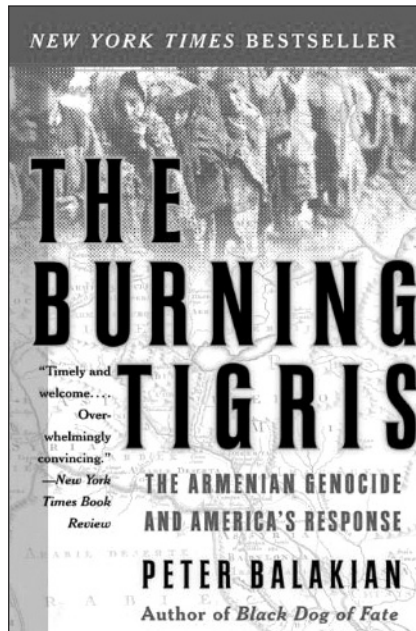
I have found very few living Armenian scholars who have written impartially about the Armenians of that era. One is an American professor named Ronald Grigor Suny. In 1993, he wrote a noteworthy book titled *Looking Toward Ararat*. He mentions, for instance, that the Hunchaks sought to use “propaganda, agitation, and terror” to achieve their goals. He also notes that, in the Caucasus during the 1890s, “the principal victims of the Armenian terrorists were Armenians themselves.” Suny is one of the very few Armenian academics to describe the violent Armenians of that era as “Armenian terrorists.” Suny’s allegiance is to Armenians and Armenia, but, like Nalbandian, he has the courage to point out our imperfections.

Unfortunately, the works of Suny and other more even-handed Armenians are not widely read or discussed by the general public. Their books get very little publicity. Instead, the most widely read books on Ottoman Armenians by Armenian writers are sensationalistic and misleading. Occasionally, they even contain blatant lies.

In 2003, an Armenian professor in the US named Peter Balakian published a book called *The Burning Tigris*, which got much praise from book critics. For me, though, it is a difficult book to read, for many reasons. One reason is that I do not like Balakian's anti-Turkish bias, which is evident on nearly every page. For example, taking two sentences quite at random, near the end of his book, Balakian writes the following regarding the years right after the end of the First World War: "The nationalist stance against Armenia became increasingly virulent. Procrastination by the Entente in Paris gave the Turks the time they needed to invade Armenia." In these two sentences Balakian attempts to disparage the Turkish nationalists who were led by Atatürk; he describes their stance towards Armenia as having been "virulent." What comments does he provide by nationalist leaders to demonstrate this virulence? None. Balakian often fails to substantiate the hundreds of claims he makes throughout his book.

The second sentence from *The Burning Tigris* demonstrates another of my objections to Balakian's book; his twisting of facts. He says that there was "procrastination" among the

nations of the Entente — Great Britain, France, and Russia — regarding the nationalists' conflict with Armenia. That is false. There was no procrastination. Surely even a high-school student in Turkey would know that the governments of Great Britain and France had simply become unwilling to fight the Turkish nationalists militarily. Instead, they sought to impose their will on Turkey diplomatically. It did not work. As for Russia, the Bolsheviks never opposed the Turkish nationalists. On the contrary, they soon became allies of the nationalists.

However, my biggest objection to the second sentence from Balakian's book lies not in what he says, but in what he leaves out. That may, in fact, be my biggest objection to the whole book. Balakian says that the Turkish nationalist army invaded Armenia. Technically, that is correct. However, Balakian neglects to write anything about the Armenians' acts of aggression towards Turkey that came right before that invasion by the nationalist army. He also neglects to mention that in 1918, the Turkish government gave thousands of tons of wheat to Armenia so that its inhabitants could survive their first winter there.

We, Armenians repaid Turkey by invading Turkey in 1919 with the assistance of the French army, committing many atrocities. It seems that the town of Oltu was particularly badly pillaged. As all Turkish historians know, it was these attacks — not any sort of “procrastination” by European governments — that compelled Atatürk's nationalist army to attack Armenia. But most Westerners, particularly Americans, are most apt to accept the tales of Balakian and other Armenians than to dig out the truth. This is unfortunate, and unfair to the people of Turkey.

I am also upset that Armenians were so stupid as to attack Turkey in 1919 when we should have been doing everything possible to make Armenia stable and more habitable instead. Our priorities were wrong. Lastly, I am upset by Armenians' ingratitude to the Turkish government after its delivery of wheat. That act of kindness by the Turkish government seems to have vanished from Armenians' consciousness.

We did other shameful things in 1919. That year, the inhabitants of Armenia held a mass celebration to mark the first year of Armenia's existence. Ordinarily, there is nothing wrong in celebrating the founding of one's country. However, in our case, Armenians celebrated by singing "Mer Hayreneek," the Armenian national anthem. In 1919, the fourth stanza of our national anthem had the words "Let Turkey be destroyed." Those lyrics have been replaced by less inflammatory lyrics. When we sing "Mer Hayreneek" now, we no longer sing the words "Let Turkey be destroyed," but those words were there in the song in 1919 and for well over a decade thereafter. For many years, all Armenians who sang Armenia's national anthem implicitly called for the destruction of Turkey.

When Balakian wrote *The Burning Tigris*, he was either unaware of all these facts, or he ignored them. In a chapter on Van in 1915, Balakian says the following in his book: "The Armenians were neither attempting to destroy the Turks or the Ottoman Empire nor attempting to secede." These are arguments that Armenians often make. Many Armenians say that any acts that we Armenians carried out a century or more earlier were only to defend ourselves. I disagree. Furthermore, many documents from that era do, in fact, show that many Armenians wanted secession from the Ottomans. As for not wanting "to destroy the Turks or the Ottoman Empire," one merely has to consider the lyrics of "Mer Hayreneek" to see the falseness of that argument.

There are other major omissions in Balakian's book. For example, Balakian says nothing about the Dashnaks' attempt to murder the Ottoman sultan Abdülhamid II in 1905. It is known in Western media as the Joris Affair, because the Dashnaks hired a Flemish man named Edward Joris to help carry out the deed. The Dashnaks arranged for the bomb to go off on 21 July 1905 in front of the Yıldız Hamidiye Mosque, where the sultan was expected to be, however, the plan failed. The bomb went off precisely as scheduled, but the sultan was unharmed. Instead, the bomb killed 28 other people and injured 58 more. Ironically, a few of the victims were

Armenians. The entire incident is completely absent from *The Burning Tigris*.

Perhaps the most glaring example of willful omission on Balakian's part is his failure to mention Andranik Ozanian anywhere in his book. Ozanian is a revered figure among Armenians all over the world. In Armenia, there are monuments dedicated to him and coins stamped with his image. He was in many major battles in Ottoman lands during the late 19th and early 20th centuries. Sometimes he commanded regiments in the Bulgarian army. Other times, he commanded regiments within the Russian army, or simply battalions of Armenians independently, without any affiliation to the army of any country. Invariably, however, he and his soldiers always fought against Ottoman soldiers. That never changed. One of the most famous photos of him shows him sitting at a table in his uniform, with many medals pinned to his chest. All those medals were from the governments of countries that opposed the Ottomans. I have come to agree with many writers who have said that, to a certain extent, Ozanian's acts as a military commander are what led to the removal of Armenians from their towns and villages. Yet Balakian says nothing about him.

I must apologize if some of the things I have said so far are common knowledge among Turkish people. I do not mean to be condescending. I am not a historian, and, even after reading many books and thousands of pages of documents, I feel that I still have only a meager understanding of what happened over a century ago in Turkey and its surrounding regions. I am sure that the average elementary-school students in Turkey knows more about the country and its history than I do.

As for information about Armenians, I have come to believe that for people who do not speak Armenian, the biggest obstacle to finding out what Armenians did a century ago in Turkey is that we Armenians have no desire to reveal to non-Armenians all our cruel acts from back then. Armenian politicians and writers demand that Turkish people confess to having caused its Armenian population great harm over a century ago. However, we Armenians do not want to divulge

to the world anything about the killing and pillaging that we ourselves carried out in Anatolia and elsewhere during that era. We quietly keep it to ourselves. Meanwhile, in Armenia, we memorialize the Armenian leaders who committed those acts of violence and who led other Armenians to commit such acts.

Part Four

Turkish scholars have long argued that there is a bias in the Western media in favor of Armenians regarding the events of that era. I have come to agree. Instead of getting a truthful account of what occurred in Turkey during the 19th and early 20th centuries, most people in English-speaking countries get one-sided articles like “A Century of Silence” and misleading books like *The Burning Tigris*. Along those same lines, Khatchadourian and Balakian get remunerated and praised. In the edition of *The Burning Tigris* that I have on my shelf, in the initial pages, there are three pages of quotes excerpted from reviews of the book. One reviewer called it “a thoughtful and thorough book.” Another called it “encyclopedic.” A third called it “comprehensive.” Needless to say, I strongly disagree with all these reviewers.

Thanks to such reviews, however, so-called historical articles by Balakian continue to appear in print and online. The articles are new, but they all have the old bias against Turks and Turkey, and they all obscure Armenians’ violent acts of long ago. And Balakian remains a popular source for the English-language media. A few years ago, he even appeared on a well-known program called “Sixty Minutes” in the US. Meanwhile, writers who are fairer and more scholarly, like Ronald Grigor Suny and Professor Gerard Libaridian – a colleague of Suny’s – get far less attention.

As an Armenian, I suppose I should be happy that hundreds of millions of people around the world have great sympathy for

Armenians and are willing to turn a blind eye to all the destruction and killing that we ourselves carried out over a century ago. But I am not happy. I feel as if I am an accomplice to a huge cover-up. Our constant and wide-spread wailing about the misery we endured long ago seems designed to bury all the wrongs that we ourselves committed during that era. To demand reparations and apologies from the Turkish government while we keep silent about all the misdeeds that we ourselves carried out back then is unjust and hypocritical.

Late in 2015, just a few months after I began reading in depth about Armenians and the Ottoman Empire, I realized that my plan to send a letter to a US newspaper to foster reconciliation between Turks and Armenians had been naive. We Armenians have been nursing a grudge that has completely swallowed us. Furthermore, most Armenians, I think, are determined to continue repeating to non-Armenians a simplistic, false narrative about the events of a century ago. I no longer have any hope that large numbers of Armenians are going to acknowledge all the wrongs that we ourselves committed in the late 19th and early 20th centuries in Turkey. Nor are we going to stop making outlandish demands for compensation and territory.

According to Meline Toumani, who wrote *There Was and There Was Not*, the focus of most social gatherings among Armenians in North America is the Armenian Cause. It is evident even in seemingly apolitical gatherings, such as sporting events. The Armenian Cause allows us to get together and ignore all our differences in age, religion, social status, and sexual orientations. The three most conspicuous activities of Armenians – reiterating the misery we endured over a century ago, avoiding all discussion of our villainy from that same era, and demanding reparations and territory – are all inseparable and necessary for the preservation of Armenian unity. Hrant Dink himself once said that we Armenians have formed an identity not as ourselves but in opposition to Turks. He was correct.

However, I myself cannot conform to the way that most other Armenians think, talk, and behave. I find it stifling and

dishonest. I am reminded of what one contributor wrote at the site of the Islamic Party of Britain which I came upon in 2015. The contributor says that Armenian writers tend to portray everyone in the Ottoman Empire as either “white-hatted heroes” or “black-hatted villains.” But as that contributor pointed out, the distinction between good people and bad people of that era was hardly ever clear-cut. I would venture to say that there is not one single ethnic group on Earth that does not have blood on its hands. I believe, sadly, that from the moment in which we humans began living in groups, we began fighting other groups. By insisting that we Armenians did nothing wrong over a century ago, we deny that we are human. I also believe that, if we follow our present course, we may get the world’s sympathy, but we will never get the world’s respect.

Over a decade ago, about 32,000 Turks signed an online petition to express remorse for what happened to Armenians in Turkey long ago. It became known as the “I Apologize” campaign. To be honest, apologizing for something that one’s predecessors have done is troubling to me. I can apologize for things I have done, of course, and I suppose that apologizing for the misbehavior of one’s children is also appropriate. I am not sure, however, if apologies for what one’s ancestors have done carries much weight or validity. Nonetheless, I respect

each of those 32,000 people who signed that petition. They had the courage and integrity to look at what Turks had done to Armenians over a century ago, and they did what they thought was right.

Conversely, I have never heard of any Armenians at all expressing any remorse for what we did over a century ago. My mother once told me about a conversation she had many decades ago with an elderly Armenian man about the turmoil in Turkey in the early 20th century. "There was a lot of killing on both sides," he told her. It is what I have been reading for six years. And yet, nowhere – not in any document on any website, nor in any book – have I come upon any signs of contrition by an Armenian about what we did during that era. I am ashamed of Armenians' silence.

It is hard to know where to begin calculating the misery and hardships that we Armenians – Armenian men, mostly – have caused other people over the centuries. Aside from historians, most people do not know that two millennia ago we had an Armenian king who created a vast Armenian empire. His name was Tigranes. This is what my *Encyclopedia Americana* says about him: "He invaded Cappadocia in 78 and completely subjugated its inhabitants. Other wars followed and Tigranes became the mightiest king in Asia. He built a new capital, Triganocerta, whither he transplanted the inhabitants of many captive places, including Cappadocia, Syria, and Cilicia." I am particularly intrigued by the last sentence in that entry. According to my encyclopedia, Tigranes chose to create a new city, and, in order to populate it, he forcibly moved people to that city from other places. In other words, nearly twenty centuries ago, we did to people in Cappadocia, Syria, and Cilicia what the Ottoman government did to Armenians in the early 20th century, more or less. How much misery and death we caused those whom we forcibly relocated two millennia ago will never be known.

Of course, my *Encyclopedia Britannica* also has an entry on Tigranes. It is different from my *Encyclopedia Americana* in one way: it says that Tigranes's displacements of people is "much disputed." Otherwise, the information in my two

encyclopedias regarding Tigranes is much the same. My *Encyclopedia Britannica* says that, in addition to invading Cappadocia, Tigranes also invaded Syria and “destroyed the Greek town of Soli.” It adds that Tigranes “also transplanted many Arabic tribes into Mesopotamia.” In short, our empire seems to have been as ruthless as any other.

The Armenian Empire, such as it was, did not last long. After Tigranes’s death, our empire basically fell apart. Most of the territories that Tigranes had controlled were invaded and subsumed into the territories of neighboring kingdoms. At the start of the 15th century, the last remaining Armenian kingdom was decisively partitioned between Persia and the Ottoman Empire.

It is probably impossible to say for sure when we Armenians first began plotting to re-establish an Armenian kingdom or state. It may have been during the 15th century, soon after our last kingdom disappeared. In 2018, I found a long article online titled “The Armenian Rebellion of the 1720s” by an Armenian named Armen M. Aivazian, a student at the American University of Armenia, which is located in Yerevan. He writes in his essay about Armenians who were living in Karabakh. That is, of course, the same Karabakh that Armenia fought over with Azerbaijan three decades ago and also a year ago. Aivazian says in his essay that, centuries ago, Armenians in Karabakh had “a sophisticated system of weapons manufacture, which originated much earlier than the 1720s and even before 1632.” 1632 was the year in which 40,000 armed Karabakh Armenians “were ready to launch a liberation war,” according to Aivazian. So, it seems that as early as the 1630s, there were already tens of thousands of Armenians who were willing to fight to re-establish an Armenian homeland, and we were armed.

The rebellion that Aivazian alludes to in the title of his essay began in 1722 with a “Georgian-Armenian army of about 50,000.” They were prepared to fight alongside Russian soldiers, because Peter the Great had promised to help them gain liberation from the Ottomans. However, the Russian soldiers failed to show up. Instead, they attacked Persia. It did

not go well for them. They suffered heavy losses, and these losses, as Aivazian puts it, “compelled Peter the Great to renege on his promises to the Transcaucasian Christians.” It was one of the many cases of Russian involvement with the Ottoman Armenians over the next two centuries.

Part Five

I think that, over the centuries, most rebellions by Armenians occurred not in Karabakh but in Zeitun, in the southern part of central Turkey, about 125 kilometers from the Mediterranean Sea. It is now called Suleymanlı. Nalbandian says in “The Armenian Revolutionary Movement” that in 1618, Sultan Murad IV granted the inhabitants of Zeitun “nearly complete independence” so long as the Zeitunlis paid their taxes. Despite this agreement, according to Nalbandian, the inhabitants of Zeitun “fought perhaps as many as 57 battles against the Ottoman regime.” Nalbandian refers to Zeitun as “this little Montenegro” – an allusion, apparently, to the fact that the Ottomans were never able to completely subdue the Balkan nation of Montenegro.

These dozens of battles of the inhabitants of Zeitun against the Ottoman government, along with other uprisings over the centuries within the Ottoman Empire, all deserve further scrutiny. Some Armenians, like Peter Balakian, have argued that there were no uprisings by Armenians in the Ottoman Empire. Balakian and other Armenian writers insist that all acts of mass violence that we Armenians undertook long ago were entirely defensive measures for our survival. In *The Burning Tigris*, Balakian uses as an example the kaza, or district, of Sasun. He arrives at conclusions which I find dubious.

Sasun is in eastern Turkey, about 100 kilometers west of Lake Van. In 1894, there was violent conflict between the Armenians of Sasun and Ottoman soldiers. Kurds were also involved; they fought on the side of the Ottoman soldiers. Armenians have claimed that the violence was sparked by the unjustness of the double taxation imposed on Armenians. It seems that we Armenians were being forced to pay taxes both to the Ottoman government and also to local Kurdish chieftains. Balakian says in *The Burning Tigris* that this double taxation “was ruining the Armenian agrarian economy.” He does not substantiate this. In “The Armenian Revolutionary Movement,” Nalbandian says that, at least in the case of one Armenian village, what the Kurdish chieftains demanded was commensurate with what the Armenian villagers were able to pay during that era. It is clear to me that these payments demanded by the Kurds were unjust. However, I have found no

evidence that the payments demanded from the Armenian villagers were outlandishly high.

The distinction between unfair taxation and unbearable taxation is important for deciding on the justification for violent action. While Balakian and others have argued that there were never any Armenian insurrections, other Armenian writers have contradicted them, saying that we did, in fact, rebel against the Ottoman government, but only because the oppression we had to endure compelled us to rebel. In other words, we had no choice but to rebel. Possibly, it is an argument that will never be resolved to everyone's satisfaction. In any case, there is no justification for the violent acts that Armenians undertook in Istanbul and other cities.

I have already mentioned the Joris Affair of 1905, in which the Dashnaks attempted to kill the sultan. I am sure that students in Turkey also know about another attack that Armenians carried out about a decade before that: the takeover of the Ottoman Bank on 26 August 1896. 25 Armenians entered the bank shooting and occupied the bank for one full day and night. From inside the bank, they threw bombs at the people outside, killing and injuring many. Then, they left. Those Armenians who were not injured or killed were escorted out of the bank and onto a yacht, and then onto a ship that took them to France. None of the Armenians who participated in the takeover of the bank ever went to prison or were punished in any way by the authorities of any country for what they did that day.

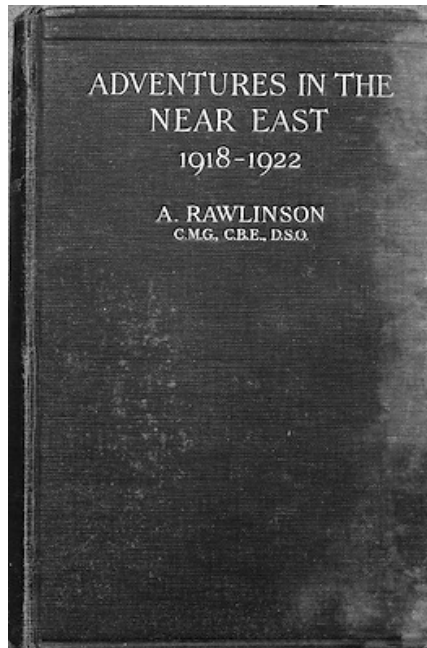
As far as I know, none of the Armenians who occupied the bank in 1896 ever expressed any shame about their actions at the bank. On the contrary, they seemed to be proud of what they did. On the ship that took them to France, the secretary to the bank manager, a man named F.A. Baker, accompanied these Armenians. He reported hearing the Armenians say that they wished they had killed more people that day.

To many contemporary Armenians, that bank takeover remains an act of heroism. Not to me. Today, it would surely – and rightly – be condemned as an act of terrorism. Furthermore, Armenians carried out other disturbances in

other parts of Istanbul that day in 1896, such as bombing the police stations in Samatya and Galatasaray. To me, all these acts were wrongheaded and immoral.

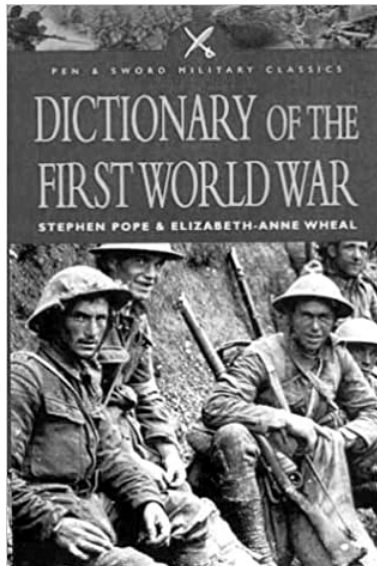
The Joris Affair and the occupation of the Ottoman Bank have been written about in great detail, and the people of Turkey are right to feel aggrieved over them. However, I suspect that the worst atrocities committed by Armenians during that era took place not in Istanbul in 1896, but later, in the countryside of eastern Turkey. Most villagers – non-Armenians as well as Armenians, including my grandmother – never learned to read or write. Whether it was Armenians harming non-Armenians or vice-versa, most of their tales of suffering were never recorded.

However, there were reports from several Westerners regarding the violent acts of Armenians in eastern Turkey. One was a British colonel named Alfred Rawlinson. He wrote a book about the time he spent in eastern Turkey titled *Adventures in the Near East*. In his book, Rawlinson describes a meeting he had with three Armenian military commanders in Anatolia in 1919. He had heard about massacres carried out

by Armenians against Muslims, and he confronted the Armenian commanders with these charges. The commanders, according to Rawlinson, were unconcerned about the charges. They justified the killings by saying that “massacres and atrocities of all kinds” are inevitable in Anatolia. Some Turkish scholars have argued that many Turkish soldiers, including some of high rank, were punished for having killed Armenians, but that no Armenians were ever punished by for having wantonly killed unarmed people in Turkey, including women and children. It is a point well taken. So far, I have not yet come upon a single record of any lawless Armenian fighter being reprimanded in any way by leaders of Dashnaks or the Hunchaks, or by the commanders of Russian battalions with whom Armenians fought. Armenian fighters seemed to have had *carte blanche*.

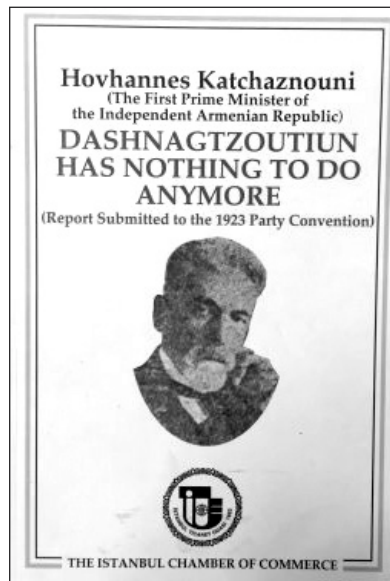
As I have already implied, I know little about the suffering and hardships that the non-Armenian people of Anatolia endured in the early 20th century. I am still trying to piece together what happened. One of the books on my shelf is a reference book titled *Dictionary of the First World War*. The first edition was published in England in 1995. According to this dictionary, Armenians killed 120,000 non-Armenians in 1914. As I’ve pointed out, as it has become increasingly difficult nowadays to conceal or ignore the violence that Armenians

carried out during that era, many Armenians like Balakian have begun to insist that all our acts of violence were in self-defense. However, this self-defense argument does not explain all the accounts of Armenians' killings of noncombatants.

Many Armenians in different parts of the world who lost relatives in Anatolia during that period insist that we Armenians need an apology and reparations from the Turkish government so that our dead relatives' souls can lie in peace. Yet, Armenians never seem to think of all the non-Armenians who were killed in Anatolia and elsewhere during that era. Many were killed by us. I believe that all the people who died in Anatolia during that era deserve to be acknowledged, not just Armenians.

In 1923, a man named Hovhannes Katchaznoui published a booklet titled *Dashnagtzoutiun Has Nothing to do Anymore*. The Dashnatsiyun were the Dashnaks. Katchaznoui had been a Dashnak. He had also been the Prime Minister of Armenia during its brief period of independence from 1918 to 1920, before it was subsumed into the USSR. He left Armenia before it became sovietized. In his booklet, Katchaznoui says that we Armenians had been foolish in trusting European powers and thinking that we could establish a large Armenian

state in Anatolia. He even suggests that removing Armenians out of Anatolia was the logical thing for the Ottoman government to do in response to the audacious plans of the Hunchaks and the Dashnaks. However, even he does not express any regret for the blood we Armenians spilled during that era. He just says that we had been foolish.

I am ashamed. I am ashamed that no Armenian has had the integrity and courage to step forward and say, “Yes, we helped the Russian army invade Turkey, and yes, we Armenians killed thousands of Ottoman soldiers, and women and children, too. We committed crimes against humanity.” It burns my fingers to type these words. However, I feel that it is a disgrace that most Armenians around the world refuse to acknowledge the outrages that we committed against tens of thousands of people in Turkey over a century ago.

It is hard for most of us in the 21st century to imagine what life was like within the Ottoman Empire. It is especially hard, I think, to get a picture of what life was like for those who lived in the countryside, whether they were Turkish, Kurdish, Armenian, or members of any of the numerous other ethnic groups. Surely, for most villagers’ life was not easy. Even before the large-scale violence of the late 19th and early 20th centuries, most people in Anatolia were the victims of poverty, disease, and injustice. Women’s lives were especially harsh, I think. The violent acts of Armenians, mostly men, along with Armenians’ cooperation with the Russian and French armies before, during, and even after the First World War compounded the misery of Anatolians. We need to learn to acknowledge our misdeeds.

We, Armenians also need to learn to forgive others. It does not seem to be an easy thing for us to do. We are much better at maintaining grudges. Only once, in fact – once! – have I so far come upon a statement by an Armenian saying that we should forgive the people of Turkey. It was in a comment to an article I found at “armenians-1915.blogspot.com”. That is what I read once; I have no idea if it is true. In any case, the site has thousands of articles in its archives, including, not surprisingly, some on the “I Apologize” campaign. Article #2677 has the comment about forgiving Turks. It appears at the end of the

article, and the contributor, presumably Armenian, says that we need to demonstrate to the world that “we are a forgiving nation and people.” The name and location of the person who wrote that comment were not given. It makes me sad to think that no Armenian can declare, without fear of repercussions, that we should forgive the people of Turkey.

Comparing the harm that was done to Armenians with the harm that Armenians did to others is a dreary task. We Armenians want the harm and losses that we endured seem so monumental as to render moot any discussion about the harm and losses that we perpetrated against others. I do not agree with this way of thinking. Undoubtedly, many Armenians fear that any admission about our killings of others would weaken international support for the Armenian Cause. It is a valid fear, I think. It is not easy to simultaneously hold a halo over our heads with one hand and a gun in the other. We need to acknowledge that gun.

A century ago, mothers cried for their lost children. The tears of Turkish mothers were no less salty than the tears of Armenian mothers, or Kurdish mothers. The wind also was the same everywhere. The breezes that blew through villages that had been emptied of their Armenian or Kurdish inhabitants were no different from the breezes that blew through villages that had lost their Turkish inhabitants. And the blood from our wounds that soaked the ground left the same dark stains without any regard to the ethnicity of the victims. We all lost.

As the Coronavirus has demonstrated, humanity has many challenges to face. As I wrote this essay, I often thought of what we as Armenians — many of us highly educated and disciplined — could accomplish if, instead of obsessing about the injustices we feel we have endured, we united and devoted our energy to solving the world’s problems. How far could we get? Maybe we could stop a war, or sharply curtail infant mortality, or find cures for diseases. Maybe. I know that it is nothing more than a daydream. I know that we will continue to infantilize ourselves with a heroic past that never existed, and to implore the world to help us get what we neither need nor deserve.

One day about three decades ago, I went grocery shopping with my grandmother. We were somewhere in downtown Istanbul. We walked by a boy on the side of the street. His legs were mangled since birth. He could not walk. He was by the side of the street begging. We walked past him, and then my grandmother stopped. "Çocuk," she said. That means "child." My grandfather did not give my grandmother much money for groceries. But that day, my grandmother took out her purse, dug out a few coins, and gave them to the boy. I am not a Christian, but she was. Armenians generally take pride in the fact that we were the first Christian nation on Earth. It is a stab in my heart to realize that we will never live up to our potential.

End

About the Author

Iver Torikian was born in 1962 in New Jersey, USA. Torikian graduated from the University of California, Berkeley in 1986. He has lived for a time in the United States, Puerto Rico, Honduras, Iran, and Japan. He currently resides in Japan. He worked as an English teacher at the Kyoto Academy of International Culture and Kobe Department of Education.